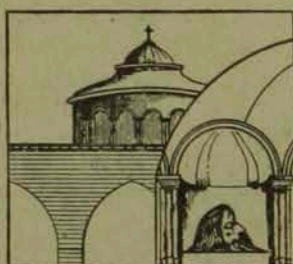

ՄԻՈՒ
Կրօնական Գրական
Բանասիրական

ՊԱՆՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԿՐԻ
ՏՐԶԱՆ 1958

ԼԲ.
ՏԱՐԻ

«سیون» مجله ارمنیه شهریه. دینیة. ادبیة. ثقافیه. للغة والبیان

"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	երես
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Պատերազմիկն եւ կարողիկոսութիւն	129
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Յիսուսի ալիկերպութիւնը	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ 134
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Նարեկացու ստեղծագործութիւնը	Մ. ՄԿՐԵԱՆ 138
ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ	
— Սիամանթօ եւ Խնէ - Զարէ	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 143
— Նահանջ	ՎԱՀԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՅ 146
— Կոբոլ	» » 146
— «Յարգագոյի նանապարհ»	» » 146
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ	
— (Խել) Յովնանէս Թլուրանցի	Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ 147
ՊԱՏՄԱԿԱՆ	
— Զալալիք կամ ձեւալիներ	Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ 152
ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ	
— Կարողիկոս եւ կարողիկէ բառերու լուսաբանութիւնը	156
Յանկ նուիրատուութեանց	157
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Շնորհաբաշխութիւնք	158
— Հեռագիր	158
— Եկեղեցականք - Բեմականք	159
— Պատշոնականք	159

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է՝
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԼԲ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1958

◀ ՅՈՒՆԻՍ ▶

ԹԻԻ Ը

ԽՐԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ նախնական շրջանին, եկեղեցական պաշտօններ առաւելաբար «խարիզմատիկ» նկարագիր ունէին, այսինքն եկեղեցիի անդամներէն անոնք որոնք Աստուծոյ ներշնչեալ ու Ս. Հոգիի զանազան շնորհներով օժտուած էին կը հանդիսանային եկեղեցիի առաջնորդները, ինչպէս կը հաստատէ Պօղոս Առաքեալ. «Զորս եղն Աստուած յեկեղեցւոյ՝ այս են. նախ՝ զԱռաքեալս, երկրորդ՝ զՄարգարէս, երրորդ՝ զՎարդապետս, ապա Զօրու թիւնս, ապա Շնորհս Բժշկութեան, Օգնութիւնս, Վարիչս» (Ա. Կորն. ԺԲ. 28)։ Ժամանակի ընթացքին սակայն, համաձայն Աստուծոյ զործելու ծանօթ եղանակին, ըստ որուն «գերբնական»ով կը սկսի և «բնական»ով կը շարունակէ, վերև յիշուած վարչական շնորհները վերածուեցան հաստատեալ պաշտօններու։ Տակաւ առ տակաւ մէջտեղ եկան մեզի ծանօթ այսօրուան նուիրապետական աստիճանները։ Մենք այս զրութեամբ պիտի անդրադառնանք անոնցմէ երկու բարձրագոյններուն, այսինքն Պատրիարքութեան և Կաթողիկոսութեան։

Առաքելական շրջանէն ետք եկեղեցիի բարձրագոյն պաշտօնեաներ կոչուած են Պատրիարք։ Բառը յունարէն է և մեր մէջ թարգմանուած է Հայրապետ։ Աստուածաշունչի Եօթանասնից (յունարէն) թարգմանութեան մէջ Իսրայելի տառներով ցեղապետները կոչուած են պատրիարք, որ մեր Ս. Գրքին մէջ թարգմանուած է «նահապետ» (Ա. Մնց. ԻԷ. 22)։ Բառը զործածուած է նաև Նոր Կտակարանի մէջ թէ՛ տառներով ցեղապետներու (Գործք, Է. 8), թէ՛ Աբրահամի (Եբր. Է. 4) և թէ՛ Գաւթի համար (Գործք, Բ. 29)։ Հետեւեալ պատրիարք բառը առնուած է Աստուածաշունչէն և կիրարկուած է Քրիստոնէական եկեղեցիի մէջ նահապետական դիրք և հանգամանք ունեցող առաջնորդներուն համար։

Տակաւ առ տակաւ սակայն այս տիպոսին զործածութիւնը սահմանափակուեցաւ միայն կարգ մը մեծ մայրաքաղաքներու Արքեպիսկոպոսներուն համար։ Բառի այս սահմանափակումը օրինականացաւ Տիեզերական Ժողովներու որոշումով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական Ժողովը, զուարեալ ի նիկիա 325ին, մով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական Ժողովը, զուարեալ ի նիկիա 325ին, մով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական Ժողովը, զուարեալ ի նիկիա 325ին, մով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական Ժողովը, զուարեալ ի նիկիա 325ին, մով։

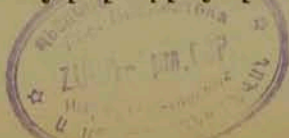
կոպոսներուն «առաւելութիւնները պահպանուին»։ Յաջորդ ժողովներով, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ Աթոռներն ալ նոյն պատուին բարձրացան, և ըստ այսմ Քրիստոնէական ընդհանուր եկեղեցիի մէջ ստեղծուեցան հինգ պատրիարքութիւններ։ Եթէ այսօր անոնց թիւը աւելի է, պատճառն այն է որ եկեղեցին բաժանուեցաւ և պատրիարքութիւններ ճիւղաւորուեցան և մէկ ու նոյն Աթոռին համար մէկէ աւելի պատրիարքներ մէջտեղ եկան։

Պատրիարքի մը զխաւոր իրաւասութիւններն են, համաձայն Ընդհանրական եկեղեցիի մէջ ընդունուած օրինաց, ժողովներ գումարել իր իրաւասութեան սահմանին մէջ գտնուող եպիսկոպոսներով, հաւատոյ և կարգի կանոններ զնելու իր թեմերուն համար։ Եպիսկոպոսներ ձեռնադրել և ի հարկին գտնել զանոնք իրենց կանոնական զանցառութեանց համար, միշտ թեմի եպիսկոպոսներուն հետ միասնաբար և համախորհուրդ։ Պատրիարք մը անկախ է իր շրջանակին մէջ և ի վարչական ենթակայ չէ ուրիշ որեւէ նուիրապետական Աթոռի։ Պատրիարքը ենթակայ է միայն Տիեզերական ժողովին, որ կը ներկայացնէ Ընդհանրական եկեղեցիի բարձրագոյն իշխանութիւնը, որուն անդամ են եկեղեցիի բոլոր եպիսկոպոսները, Արքեպիսկոպոսները և Պատրիարքները։

Ընդհանրական եկեղեցիի հասկացողութեամբ, տրուած աշխարհադրական շրջանակին մէջ մէկ պատրիարք միայն կրնայ զոյութիւն ունենալ, որքան ատեն որ հաւաստի մոլորութիւն կը տիրէ նոյն շրջանակին մէջ։ Այս սկզբունքը տիրական կը մնայ, հոգ չէ թէ քանի տարբեր լեզուներ խօսող քրիստոնէական խումբեր զոյութիւն ունենան՝ կամ զանազան ծէսերով պաշտամունքներ կատարուին նոյն շրջանակի մէջ։ Ուրեմն պատրիարքութիւնը, գործածելով արդի եզր մը, միջազգային նկարագիր ունեցող եկեղեցական պաշտօն մըն է։ Մէկ և նոյն պատրիարքական Աթոռին համար մէկէ աւելի հաւասարապատիւ պատրիարքներու զոյութիւնը ինքնին կ'ենթադրէ կա'մ հետնուած, կամ դաւանանքով իրարմէ տարբեր եկեղեցիներ։

Պատրիարքական այս դրութիւնը յատուկ էր Հռովմէական Կայսրութեան սահմաններուն մէջ գտնուող եկեղեցիին համար։ Արդարև բացի Երուսաղէմէն, մնացեալ չորս պատրիարքութեանց իրաւասութեանց շրջանակները կը համապատասխանէին կայսրութեան քաղաքային չորս մեծ բաժանումներուն։

Տարբեր էր դրութիւնը սակայն՝ կայսրութեան սահմաններէն դուրս գտնուող եկեղեցւոյ այլ մասերուն մէջ։ Նախ պէտք է զիտնալ որ Հռովմէական Կայսրութեան սահմաններէն դուրս գտնուող եկեղեցիներու մէջ ազգայնական տարբերութիւնը աւելի շեշտուած էր քան կայսրութեան սահմաններուն մէջ։ Երկրորդ՝ զոյութիւն չունէր, այսպէս կոչուած միջազգային լեզու մը՝ որ հասարակաց ըլլար Արևելքի բոլոր քրիստոնէից, ինչպէս էր Յունարէնը Արևմուտքի մէջ։ Երրորդ՝ քրիստոնէութեան այս երկու հատուածները, Արևելքի և Արևմուտքի եկեղեցիները, կը գտնուէին երկու տարբեր, իրարու մրցակից և թշնամի կայսրութեանց իշխանութեան ներքև։ Արևմուտքը, ուր կը գտնուէին մեծ կրօնական կեդրոնները և քրիստոնէութեան մեծագոյն զանգուածը, կը վայելէր Հռովմէական Քրիստոնեայ Կայսրութեան հովանին։ Իսկ Արևելքի քրիստոնէաները Պարսկական հեթանոս կայսրութեան ներքև էին որ հազիւ կը հանդուրժէր անոնց զոյութեան, և երբեմն նոյնիսկ արքայական հրովարտակներով

և բռնութեամբ ուժեղ փորձեր կ'ընէր զանոնք վերստին պարսկական կրօնքին դարձնելու։ Յաճախ կ'սկսէին իր զինուորին Արևելքի քրիստոնէից եղբայրական և բնական յարաբերութիւնները Արևմուտքի քրիստոնէից հետ։ Կ'արգիլուէին մանաւանդ վարչական կապեր և հաղորդակցութիւններ՝ որոնք անհրաժեշտ էին եկեղեցիի Միութիւնը և Ընդհանրականութիւնը պահելու համար։

Այս և այլ ազդակներ պատճառ եղան որ Պարսկական Կայսրութեան ներքեւ գտնուող եկեղեցիներ, իրենց միջավայրին մէջ առաւել կամ նուազ ամուր արմատ բռնելէ ետքը, իրենց յարաբերութիւնները թուլցնեն Արևմուտքի հետ և ինքնազուլիս և ինքնուրոյն ընթացքի մը մէջ մտնեն։ — Եկեղեցիներու վարչական բաժանումը Արևմուտքի մէջ տեղի ունեցած էր համաձայն Հռովմէական Կայսրութեան նահանգային բաժանումներու։ Իսկ Արևելքի մէջ՝ այդ տեղի ունեցաւ ըստ ազգաց և ըստ լեզուաց։ Իւրաքանչիւր քրիստոնեայ ազգ ունեցաւ իր ուրոյն եպիսկոպոսապետը՝ Պատրիարքի մը ղեկընդով և իրաւասութեամբ, բայց ոչ՝ անուանով։ Արևելքի եպիսկոպոսապետներ կոչուեցան Կաթողիկոս, և ըստ այսմ յառաջ եկան Ասորոց, Պարսից, Հայոց, Վրաց և Աղուանից կաթողիկոսութիւնները։

Կաթողիկոս բառն ալ Յունարէն է և կը նշանակէ ընդհանրական (պետ եկեղեցեցոյ)։ (Այս եզրը նախապէս գործածական եղած էր Հռովմէական Կայսրութեան չորս մեծ նահանգներէն իւրաքանչիւրին տնտեսապետին համար)։ Առաջին անգամ Տիգրանի Պարսից եպիսկոպոսը գործածեց զայն և ապա տակաւ առ տակաւ գործածական դարձաւ այդ տիտղոսը Պարսկական տիրապետութեան ներքեւ գտնուող բոլոր միատարր՝ և միալեզու եկեղեցիներու պետերուն համար, որոնց կարգին՝ նաև Հայոց եկեղեցիի եպիսկոպոսապետին համար։

Կաթողիկոսներ իրենց շրջանակներուն մէջ ունեցան պատրիարքներու ղեկընդով և իրաւասութիւնը, յատկանշական տարբերութեամբ մը։ Մէկ և նոյն պատրիարքի իրաւասութեան ներքեւ մէկէ աւելի ծէսէրով և լեզուներով պաշտամունք կատարող եկեղեցիներ կրնային գոյութիւն ունենալ առանց իրենց ուրոյն պատրիարքն ալ ունենալու։ Իսկ մէկ կաթողիկոսի իրաւասութեան ներքեւ գտնուող բոլոր թեմերու մէջ կը տիրէր միօրինակութիւն ըստ լեզուի և ըստ ծէսի։ Իւրաքանչիւր ազգի կամ լեզուի համար ուրոյն կաթողիկոս գոյութիւն ունէր, թէ իսկ այդ կաթողիկոսներէն մին միւսին ենթակայ ըլլար ի հոգևոր, ինչպէս էր պարագան Վրաց և Աղուանից կաթողիկոսներուն, որոնք ենթակայ էին Հայոց Կաթողիկոսին։ Աղուանից Կաթողիկոսութիւնը վերջացաւ երբ Ալեքսանդր դադրեցան ուրոյն ազգ մը ըլլալէ, ձուլուած ըլլալով Հայոց և իրենց դրացի այլ ժողովուրդներու մէջ։ Բաց աստի, մէկ և նոյն լեզուով և մէկ և նոյն ծէսով մէկէ աւելի ինքնազուլիս պատրիարքներ կրնային գոյութիւն ունենալ, առանց հակաթոռ կամ հերձուած ըլլալու։ Այսպէս էր պարագան, և է՝ մինչև այսօր, Յունածէս երեք կամ չորս պատրիարքութեանց համար։ Մինչդեռ կաթողիկոսական դրութեան մէջ մէկ և նոյն լեզուի ու ծէսի համար մէկ կաթողիկոս միայն կրնար գոյութիւն ունենալ։

Առաջին անգամ մեր մէջ է որ ընդունուած այս ընդհանուր սկզբունքէն շեղում կատարուեցաւ, և մէկ լեզուով ու մէկ ծէսով եկեղեցիի համար մէկտեղ եկան մէկէ աւելի կաթողիկոսներ։ Հայց. եկեղեցիի բարձրագոյն և օրինական

իշխանութիւնը սակայն առաջին իսկ օրէն յստակ դիրք բռնեց նման հակակա-
նոնական քայլերուն դէմ, դատապարտելով զանոնք իբրև հերձուած: Մէկ կողմ
ձգելով ժ.Ա. դարուն, Վկայասէր կաթողիկոսի օրով, սունկի պէս բուննող կաթո-
ղիկոսներու բազմութիւնը, որ ամստանշան էր լսկ եկեղեցական անիշխանու-
թեան, նկատի առնենք միայն Աղթամարի եպիսկոպոսի պարագան: Երբ 1113
թուականին, Աղթամարի Գաւիթ թոռնիկեան եպիսկոպոսը այլընդայլոյ պատ-
ճառներով ինքզինք կաթողիկոս հռչակեց, Հայց. եկեղեցիի բարձրագոյն իշխա-
նութիւնը, աննախընթաց մեծ ժողովով մը զայն նզովեց: Այս ժողովը հաւաք-
ուեցաւ այդ օրերուն իբրև կաթողիկոսական աթոռանիստ ծառայող Շուշրի կար-
միր վանքին մէջ, ներկայութեամբ «սուրբ և առաքինեաց արանց ազգիս Հայոց,
աւելի քան զերկու հազար և հինգ հարիւր (անձինք), եպիսկոպոսաց, վարդա-
պետաց, հարց վանականաց և միանձանց, որք միաձայն հաւանութեամբ նզով-
եալ հերքեցին յեկեղեցւոյ Քրիստոսի, անէծս ցաւազինս կուտեալ ի զլուսս
նոցա» (Լնդ. 49), (Ազգապատում, Ա. էջ 1353): Աղթամարի եպս. Գաւիթ
թոռնիկեանի ձեռնարկը, կը յարէ «Ազգապատում»ի հեղինակը, «Եկեղեցւոյ
մէջ բաժանում մը ստեղծելու պատճառ եղաւ, որ բաւական դարեր շարունա-
կեց իբրև դատապարտեալ հերձուած: Իրաւ է՝ որ ետքէն զործին օրինաւորու-
թեան կերպարանք տրուեցաւ, սակայն միշտ նորաստեղծ աթոռ մը աւելցուց,
առանց մեծ օգտակարութիւն մը ունենալու և առանց նկատողութեան արժանի
արդիւնք մը պտղաբերելու» (Ազգապատում Ա. էջ 1354):

Մեր պատմութեան մէջ մէկէ աւելի կաթողիկոսներու զոյութիւնը ար-
դիւնք է վարչական-կանոնական հիմնական սկզբունքներու անտեսումին և քա-
ղաքային ու ընկերային անբնականոն պայմաններու: Հայց. եկեղեցին հանդուր-
ժած է երկրորդական կաթողիկոսներու զոյութեան «վասն խստասրտութեան»
անոնց աթոռակալներուն: «Այլ ի սկզբանէ ոչ եղև այնպէս»: Եւ երբ անոնք
պատմական իրաց բերումով դադրած են զոյութենէ՝ Հայց. եկեղեցին երբեք
չէ մտածած զանոնք վերակենդանացնելու մասին, ինչպէս պատահեցաւ օրինակ
Աղթամարի «կաթողիկոսութեան» պարագային:

Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան համար նոյնը չեղաւ սակայն, յատուկ պատ-
ճառներով: — Երբ մեր օրերուն Կիլիկիան պարպուեցաւ իր հոծ հայութենէն,
ամենքիս ծանօթ և եղբրական պայմաններու տակ, երբ Կիլիկիոյ օրուան կա-
թողիկոսը՝ Սահակ Բ., տարագրուեցաւ իր ժողովուրդին հետ, ու երբ կաթողի-
կոսութեան աթոռանիստ Սսոյ վանքը և իրեն կապուած բազմաթիւ ուրիշ վան-
քեր ու եկեղեցիներ զրաւուեցան կամ աւերակի վերածուեցան, Կիլիկիոյ կա-
թողիկոսութիւնը, իրաց դժբախտ բերումով, կորսնցուց իր զոյութեան կուտանը
և պատճառը: Սակայն նկատի առնելով որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ժողո-
վուրդը զրեթէ զանգուածաբար ապաստանած էր դրացի երկիրներ, Սուրիա և
Լիբանան, և նկատի ունենալով այս զրեթէ անհովիւ մնացած ժողովուրդին ան-
միջական կարիքը եկեղեցական կազմակերպութեան, և նկատի ունենալով մա-
նաւանդ Սահակ կաթողիկոսի առողջ հասկացողութիւնը Հայց. եկեղեցիի կանո-
նական օրինաց և ուղիղ կեցուածքը հանդէպ Հայց. եկեղեցիի Մայր Աթոռին,
Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը եղբայրական ձեռք կարկուտեց զաղթական կա-
թողիկոսին և իր Պէյրութի ու Դամասկոսի թեմերը փոխանցեց անոր իրաւասու-

թեան: Այսպէս Կիլիկեան Կաթողիկոսութիւնը վերակենդանացաւ և ընդհանուր հաւանութեամբ և օժանդակութեամբ, և Բաբելոն Աթոռակից Կաթողիկոսի ջանքերով, վերակազմուեցաւ: Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան նոր աթոռանիստը, Անթիլիաս, կրթական կեդրոնի մը վերածուելու ճամբուն մէջ մտաւ, ինչ որ էր առհասարակ ամենուն փափաքը և ակնկալութիւնը Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան վերակենդանացման մէջ:

Սահայն Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան օտար հողի վրայ վերահաստատման գործին օգնողներն ու նպաստողները երբեք մաքէ անգամ չանցուցին որ օր մը այս մասնաւոր Կաթողիկոսութիւնը ինքզինք պիտի ուզէր հակադրել Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռին: Անոնք կը խորհէին միայն՝ որ նուիրապետական կազմակերպութեան մը հաստատումն ու զօրացումը Սուրիոյ և Լիբանանի հոծ հայութեան ծոցին մէջ՝ պիտի նպաստէր Արտասահմանի մէջ հոգևոր կեանքի զարգացման և զիտակից հոգևորականներու պատրաստութեան: Պէտք է ցաւով դիտել սակայն որ ներկայ ծանօթ պայքարները Եկեղեցիի ծոցին մէջ՝ մեծ շափով ի դերև կը հանեն այդ յոյսերն ու ակնկալութիւնները:

Անհրաժեշտ է հետևաբար, վերև տրուած բացատրութեանց լոյսին տակ, որ եկեղեցական-վարչական հիմնական սկզբունքներու և ուղիմտութեան ճանապարհով՝ կերպ մը զտնուի խաղաղութիւնն ու օրինաւորութիւնը հաստատելու, և Մերձաւոր Արևելքի մէջ մեր Եկեղեցւոյ կենսական գործը իր բնականոն հունին մէջ զնելու համար:

Եւ որպէսզի կարելի ըլլայ այդ՝ հարկ է որ Եկեղեցւոյ առաջնորդներուն և ժողովրդական մարմիններուն կողմէ առնուած քայլերը, փոխանակ խորացնելու և կարծրացնելու յառաջ եկած ճեղքուածքը՝ աւելի միտին դիւրացնելու յառաջիկայի համերաշխութիւնը և կացութեան կանոնաւորումը:

Այս պէտք է ըլլայ աղօթքն ու ջանքը ճշմարտապէս եկեղեցասէր ամէն հայու:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Տաքեւացիին կ'ըսէ.

— «Այլ գիտելի է զի Քրիստոս զընկա է Եկեղեցւոյ, եւ հաւատացեալ՝ մարմին եւ անդամք նորա»:

— «Մի է Քրիստոս եւ մի մարմին նորա, որ կոչի մի Կաթողիկէ Եկեղեցի»:

— «Կաթողիկէն ընդհանրական լսի, իսկ Եկեղեցին՝ ժողովումն»:

— «Մի է ամենայն ընդհանուր Եկեղեցիք, որ է բոլոր Քրիստոնեայք բոլոր հաւատոյն եւ կոչմանն յուսոյն որպէս սեռի»:

— «Գլուխ Եկեղեցւոյ է՝ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որպէս ասացաւ, եւ փոխանորդ նորա ի յերկրի ի հիմն ֆահանայապետն, որպէս Ահարօն, եւ ի նորա Կաթողիկոսն իւրաքանչիւր ազգի»:

(Գիրք Հարցմանց, էջ 532 - 4)

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

«Եւ ի կալն նմա յաղօքս, եղեւ
սեսիլ երեսաց նորա ալլակերպ»
(ՂՈՒԿ. Թ. 29):

Յիսուսի ալլակերպութիւնը տեղի ունեցաւ լերան մը վրայ: Յիսուս սովորութիւն ունէր յաճախ լեռները բարձրանալ: Երբեմն առաւօտ կանուխ լեռ կ'ելլէր աղօթելու և խոկալու առանձնութեան մէջ: Իր քարոզները երբեմն կուտար լերան վրայէն: Յիսուսի նշանաւոր և երկար մէկ քարոզաւարքը լերան մը վրայ խօսուած է, և այդ իսկ պատճառաւ կը կոչուի Լերան քարոզ (Մատթ. Ե., 2. և Է. գլուխները):

Մովսէս Աստուծոյ պատգամները ստացաւ Սինայ լեռնէն, իսկ Եղիա Կարմեղոս լեռը ելաւ իր նշանաւոր զոհը մատուցանելու համար, և Քորեբ լեռ գնաց Աստուծոյ կամքը հասկնալու (Գ. Թագ. ԺԸ. 19, ԺԹ. 8): Ուրիշ մարգարէներ և աստուածապաշտ մարդիկ ևս աղօթելու ու խոկալու համար յաճախ լեռները կ'ելլէին: Ասիկա բարեպաշտական հին սովորութիւն մըն էր: Նմանապէս Յիսուս ալ օր մը իր երեք աշակերտներով լեռը ելաւ պահ մը առանձնանալու և աղօթելու համար:

Ո՞ւր էր այս լեռը: Երեք զլխաւոր կարծիքներ կան այս մասին: Հին մեկնիչներէն ոմանք խորհած են թէ ալլակերպութեան վայրը Զիթենեաց լեռն է: Քանզի Պետրոս Յիսուսի հետ էր այս գէպքին առթիւ, և իր Ընդհանրական Թուղթին մէջ, ակնարկելով անոր, «սուրբ լեռ» կ'անուանէ զայն (Բ. Պետ., Ա., 17-18): Այս սուրբ լեռը հին մեկնիչներ Զիթենեաց լերան հետ նոյնացուցած են: Թէ և այս կարծիքը ժամանակ մը ուշադրութիւն գրաւած է, սակայն հետագային կորսնցուցած է իր արժէքը: Որովհետեւ, ըստ առաջին երկու աւետարաններու հաղորդած տեղեկութեան, ալլակերպութեան լեռը բարձր էր, մինչդեռ Զիթենեաց լեռը զուրկ է բարձրութենէ:

Ըստ հին Եկեղեցիներու մէջ տիրող

աւանդութեան, ալլակերպութեան վայրը Թարոր լեռն է: Իսկ արդի կարգ մը մեկնիչներ, նկատի առնելով լերան բարձրութիւնը, կը խորհին թէ ատիկա Հերմոն լեռը պէտք է ըլլայ: Հայց. Եկեղեցւոյ Միջին դարու մեկնիչներ Հերմոնէն աւելի Թարոր լերան կարծիքը ընդունելու հակամէտ են, թէ և Վարդապետի տօնին առիթով երգուած օրհներգին մէջ «Յանուն նորա ցնծան Թարոր և Հերմոն» խօսքը երկուքին ալ նուիրականութիւնը կը շեշտէ: Բայց ալլակերպութեան գէպքը ուրտեղ ալ պատահած ըլլայ, կարեւորը ոչ թէ լեռն է, այլ նոյնինքն գէպքը, ոչ թէ գէպքը՝ այլ այդ գէպքին խորհուրդը և անոր հետեւ կեցող Անձը: Լեռը չէ որ գէպքը փառաւորեց և կամ Յիսուսի փառքը աւելցուց, այլ Յիսուսի ներկայութիւնն էր որ լերան փառքը բազմապատկեց: Ուրեմն ամենակարեւորը Յիսուսինքն է: Այս ուղղութեամբ կ'արժէ նկատի առնել հետեւեալ կէտերը:

Ա. — Աղօթքը եւ ալլակերպութիւնը: Յիսուսի ալլակերպութիւնը մանրամասնօրէն նկարագրուած է առաջին երեք աւետարաններուն մէջ (Մատթ., ԺԷ., 1-8, Մարկ., Թ., 1-7, Ղուկ., Թ., 28-36), իսկ չորրորդ աւետարանը կը շատանայ աւելցուցակի և աղօտ ակնարկութիւն մը միայն ընելով (Յովհ., ԺԲ., 28): Ըստ Ղուկասու պատմութեան, ալլակերպութիւնը պատահած է աղօթքի պահուն: «Եւ ի կալն նմա յաղօքս՝ եղեւ սեսիլ երեսաց նորա ալլակերպ»: Այս խօսքը ցոյց կուտայ թէ Յիսուս տակաւին աղօթքը չլրացուցած գէպքը պատահած է, շատ հաւանաբար գիշեր ատեն, քանզի նոյն Աւետարանը կ'ըսէ. «Իսկ Պետրոս և որ ընդ նմայն էին՝ ծանրացեալք ի քնոյ, զարթեան ...»:

Յիսուսի ամբողջ կեանքը արդէն աղօթքով լի էր: Թէ և Հօրը հետ միշտ մտերմիկ յարաբերութեան մէջ էր, այնուհանդերձ պէտք կը զգար աղօթելու, սիրտը բանալու Անոր՝ որ զինքը աշխարհ զրկած էր: Այսու Յիսուս հաստատեց որ աղօթքը անհրաժեշտութիւն մըն էր իր կրօնքին մէջ: Ճէշտա՞ Մարթինոս կ'ըսէ. «Կրօնք մը աւելի անխմստ կը դառնայ առանց աղօթքի քան թէ բանաստեղծութիւն մը առանց խօսքի կամ երաժշտութիւն մը առանց եղանակի»: Իսկ Սուրբ Ամբրոսիոս կ'ըսէ. «Աղօթքը

թե մըն է, որով մեր հոգին երկինք կը սաւառնի: Կրօնական խորհրդածութեան աչք մըն է, որով զԱստուած կը տեսնենք»: Յիսուսի համար ապրուած իրականութիւն մըն էր այս խօսքը: Այս մասնաւոր պարագային, երբ լերան խաղաղութեան մէջ կ'աղօթէր, յանկարծ տեսանկի կերպով ևս լեցուեցաւ Աստուծոյ փառքով և ներկայութեամբ, և գիշերուան մթութիւնը լոյսով ու պայծառութեամբ ողողեց, գիշերը ցերեկի վերածեց և երկիրը՝ երկինքի:

Ասիկա կրօնական խոր ապրումէ բխող փորձառութիւն մըն է, զոր ուրիշներ ևս ունեցան տարբեր տարբեր պայմաններու ներքեւ: Երբ Մովսէս Սինայ լեռը ելաւ, Աստուծոյ հետ իր յարաբերութիւնը այնքան սերտացաւ որ զէմքը լուսափայլ հանգամանք մը առած էր լեռնէն իջած ատեն: Ուստի ստիպուեցաւ իր երեսին վրայ քող մը դնել (Ելից, ԼԴ., 33) որ ժողովուրդին աչքը չչլանայ: Ստեփանոս Աստուծոյ ներկայութիւնը այնքան ուժգին կը զգար իր մէջ, որ երբ զինքը հրէից ատեանը տարին դատելու համար, հոն գտնուողներ անոր զէմքը հրեշտակի զէմքին պէս տեսան, իր երեսին վրայ կարծես երկնային լոյս կը փայլէր (Գործք, Զ., 15):

Յայտնի խորհող մը ըսած է. «Աղօթքը չունենէ վերստին ծնած հոգին, քրիստոնէական կեանք գոյութիւն չունի առանց աղօթքի»: Ուրիշ նշանաւոր հեղինակ մը կը յաւելու. «Սկզբիցն աշխարհը դարձի բերած է սոսկ արիւնով և աղօթքով»: Ստեփանոսի նման աղօթքի նուիրուած մարտիրոսներու անմեղ արիւնն է որ տարածեց քրիստոնէութիւնը աշխարհի վրայ:

Քրիստոնէական կեանքը չ'ապրուիր առանց աղօթքի: «Ջերմեռանդ աղօթքն է որ, ինչպէս Երնկ կ'ըսէ, կը բանայ երկնից զոնները»: Աստուած թէ և գիտէ մեր կարօտութիւնները, պէտք է սակայն որ մենք անձամբ ուզենք զանոնք և խոստովանինք մեր տկարութիւնները Իր առջև, և ահա այն ատեն Աստուծոյ պայծառ տեսիլը և սահմանազանց օրհնութիւնները մեզի կը տրուին անատօրէն:

Յիսուս՝ որպէս մեր փրկիչը և կեանքի առաջնորդը, եթէ պէտք տեսաւ աղօթելու, մենք, հոգեզէն արարածներ, որքա՞ն և աւելի կը կարօտինք անոր, և ահա՛ այս է

պատճառը որ նա ըսաւ. «Արթուն կացէք այսուհետեւ, յամենայն ժամ աղօթս արարէք» (Ղուկ., ԻԱ., 36): Ս. Պօղոս կ'ըսէ. «Աղօթից ստէպ կացէք» (Կողոս., Դ., 2): Ինչ որ կը նշանակէ թէ պէտք է «մեր օրերը Աստուծով սկսին և Աստուծով վերջանան»:

Եթէ աղօթքը ըլլայ մեր կեանքի հիմնական սկզբունքը, երբեք չպակսիր տեսիլը մեր կեանքին մէջ: Առանց տեսիլի կեանքը կը տափակնայ և կը կորսնցնէ իր բարոյական հմայքը: Աղօթքը կը բարձրացնէ մարդը: «Աղօթքը այնքան վեր կը սաւառնի, ուր արծիւը անկարող է վերանալ: Աղօթքը հոգին կը սրբագործէ: Եւ սրբացած այս հոգիներն են որ կը սաւառնին վեր և աւելի վեր, մինչև Աստուծոյ շնորհաց գահը, և որով երկինքի օրհնութիւնները երկիր կ'իջեցնեն»:

Ինչպէս անհատներու, նոյնպէս ազգերու կեանքին մէջ տեսիլը կարևոր է: «Առանց տեսիլի ազգ մը կը խոտորի» (Առակ, ԻԹ., 18) կ'ըսէ հրէից լուսաստուներ: Ազգ մը բախտաւոր է երբ տեսիլ ունեցող մեծ մարդեր ունի իր մէջ, քայց դժբախտ՝ եթէ իր առաջնորդները վերացուի վայրկեաններ չունին, ներշնչումի ու ազնուացման միջոցներէ զուրկ են, ու կը զբաղին միմիայն նիւթական աշխարհի անցաւոր արժէքներով: Այս տեսակ ազգ մը չի կրնար դարձաւ պայմաններուն համեմատ յառաջանալ և մրցիլ քաղաքակրթութեան թափերուն մին վրայ իրմէ աւելի զարգացած ցեղերու հետ, և չի կրնար երկինքի օրհնութիւնները երկիր իջեցնել:

Բ. — Պետրոսի արարիմակ բաղձմբը: Երբոր Յիսուսի զէմքը պայծառացաւ, լեռը ողողուեցաւ երկնային լոյսով մը, և Իր հանդերձներն իսկ սկսան ճերմկնալ ու փայլիլ: Յիսուս պահ մը մարմնաւոր կեանքի կաշկանդութիւնէ ազատ սկսաւ Իր աստուածային կեանքը յայտնել Իր աշակերտներուն: Այս լուսազարդ մթնոլորտին մէջ Մովսէսի և Եղիայի երևումը, որպէս Յիսուսի խօսակիցներ, մեծ անակնկալ մը եղաւ աշակերտներուն համար: Տեսարանը խորապէս գեղեցիկ էր և գրաւիչ. — Լուսաշող մթնոլորտ, պայծառափայլ Յիսուս, և երկու մեծ երկնային զէմքեր վեհութիւն կուտային տեսարանին: Պետրոս և իր երկու

ընկերները իրենք զիրենք չառ երջանիկ զգացին այս անակնկալին առջև։ Պետրոս այլևս չկրնալով ինքզինքը զսպել, բացական էր և ըսաւ. «Թաբբի, բարւոք է մեզ այս լինելը», թոյլ տաւ մեզի որ ծառերու ճիւղերէն երեք տաղաւարներ շինենք, մէկը՝ Բեզի, մէկը՝ Մովսէսի և միւսը՝ Եղիայի, և լերան վրայ մնանք շարունակ։

Պետրոսի, ինչպէս նաև միւս առաքելներու համար, շատ հաճելի էր այնտեղ մնալ և ազատ ըլլալ բոլորովին աշխարհի հոգեբէն, կեանքի պարտականութիւններէն ու պատասխանատուութիւններէն։ Բայց ինչպէս Աւետարանը կ'ըսէ, Պետրոս «ոչ զիտէր զինչ խօսեր»։ Կ'ուզէր փառք վայելել առանց անոր զինը վճարելու, յաջողութիւն ունենալ առանց աշխատանքի, երջանիկ ըլլալ առանց զոհողութեան և փառապատկ ունենալ առանց խաչ կրելու նախապէս։ Ասիկա կեանքի մասին սխալ գաղափար ունենալու արդիւնքն է։ Ան տակաւին չէր սորված թէ «փառքը առաքինութեան կը հետեւի իբրև անոր շուքը»։

Երբ առաքինի ըլլալու համար աշխատանք թափած չենք, փառք վայելելու բաղձանք յայտնել անիմաստ է։ Արդարութեան պսակը այն ատեն միայն մերն է՝ երբ պատերազմած ենք բարի պատերազմը, պահած ենք առօրեայ կեանքի մէջ մեր հաւատքը, և աւարտած ենք յաջողութեամբ կեանքի գոյամարտի ընթացքը (Բ. Տրմ., Դ. 7)։ «Իրական փառքը մեր անձին վրայ տարուած անաղմուկ յաղթանակին պտուղն է»։ Երբ այս յաղթանակը գոյութիւն չունի, վարձատրութիւն ակնկալել ինքնախաբէութիւն մըն է սոսկ։

Այս մասին երկու ծայրայեղութիւններ կան, որոնցմէ զգուշանալ պէտք է։ Ոմանք վերացական բաներով այնքան կը հետաքրքրուին՝ որ իրենց առօրեայ պարտականութիւնները երեսի վրայ կը ձգեն։ Ոմանք ալ, ընդհակառակը, հանրային ծառայութեան գործերով այնքան շատ կը զբաղին որ ներշնչումի վայրկեաններ ու վերացումի պահեր չունին իրենց կեանքին մէջ, և ուստի տեսիլներէ զուրկ կ'ապրին։ Շիտակ ճամբան սակայն երկու չափազանցութիւններէն ալ հեռու կենայն է։

Իրական քրիստոնեան այն է որ թէ՛ կ'աղօթէ և թէ՛ կը ծառայէ, թէ՛ կը հաւա-

տայ և թէ՛ կը գործէ, թէ՛ մտքի յափշտակութիւններ կ'ունենայ և թէ՛ իր առօրեայ պարտականութիւնները կը կատարէ խղճմտօրէն։ Ի մի խօսք, մէկ կողմէն Աստուծոյ հետ կը հաղորդակցի, իսկ միւս կողմէն մարդոց հանդէպ իր պարտականութիւններուն մէջ չի թերանար։ Պետրոս երբ ուղեց պատրաստ երանութիւնը վայելել, այդու խոստովանած եղաւ իր անփորձութիւնը։ Յիսուսի հանդէպ ունեցած սէրը չէր որ անոր կը թելադրէր նման բաղձանք մը, այլ Անոր փառքին մասնակցից ըլլալու բնական բերումը։ Բանդի Պետրոս ցոյց չտուաւ նոյն եռանդն ու հոգածութիւնը, երբ Յիսուս խաչը ուսին կ'իյլէր Գողգոթայ։

Մարդիկ առհասարակ այսպէս են. եթէ մէկը փառքի շրջան մը կը բոլորէ, անոր փառքով փառաւորութիւնը կը ջանան, իսկ եթէ պատահի որ մէկը հաւածանքի մէջ ըլլայ, նոյնիսկ ամենէն մտերիմ նկատուածները իրմէ կը հեռանան։ Ուրիշ խօսքով, եթէ պայծառակերպութեան լեռ մը ունիս, մարդիկ քովդ կ'ուզեն մնալ միշտ, բայց երբ զողգոթայի լերան մը վրայ ես, քեզմէ կը հեռանան և քեզ առանձին կը թողնեն։ Ահա այս իսկ պատճառաւ, հոն մնալու Պետրոսի այս միակողմանի առաջարկը չի քաջալերուեցաւ Յիսուսի կողմէ։

Կ. — Երկինգէն եկած ձայնին նշանակութիւնը։ Պետրոսի առաջարկը չընդունուեցաւ, բայց ամպ մը եկաւ և հովանի եղաւ իրենց, և ամպին մէջէն ձայն մը լսուեցաւ որ կ'ըսէր. «Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ, զմա լուսաբոլ»։ Մովսէս և Եղիա Յիսուսի հետ կը խօսէին երուսաղէմի մէջ կատարուելիք իր չարչարանքներուն մասին, որոնցմով պիտի ապահովուէր մարդկային ցեղի փրկութիւնը։

Երբ մարդկութիւնը իր մանկութեան շրջանը կը բոլորէր, Աստուծոյ Մովսիսական օրէնքներով զայն փրկութեան ճամբու մէջ դրաւ։ Մարգարէները աւելի մշակեցին փրկութեան գաղափարը։ Այժմ ժամանակը եկած էր որ իր Միածին Որդիին միջոցաւ տար անոնց աւելի վսեմ կեանքի մը օրինակը, և մատնանէր փրկութեան աւելի կատարելագործուած ճանապարհը։

Մովսէս կը ներկայացնէր օրէնքը, Եղիա՝ մարգարէներու փաղանգը, իսկ Յիսուս՝ շնորհաց գրութիւնը։ Մովսիսական օրէնքը

Հեղինակ մը կ'ըսէ. «Այս աշխարհի մէջ մարդ մը ծնած է տակաւին որ իր գործն ալ միասին ծնած էր իր»։ Ամէն մարդու համար Աստուած գործ մը սահմանած է։ Ըստ Թովմաս Քարլայլի, «Երանելի է այն մարդը որ գտած է բուն իր գործը, կոչումը. անիկա այլևս ուրիշ երանութիւն թող չ'ակնկալէ աշխարհի վրայ»։ Շատ մը քրիստոնեաներ այսօր ուղղափառ հաւատք ունին, բայց ապերժանիկ են, քանզի ծառայութեան կեանքի նուիրում չեն և իրենց մէջ կը պակսի զոհաբերութեան այն ոգին՝ գործնէր Յիսուս երբ կ'ապրէր երկրի վրայ։

Ինչո՞ւ օրհնուեցաւ Սուրբ Պողոսի կեանքը, և Աստուծոյ թագաւորութեան գործին մէջ աչքառու գործունէութիւն ցոյց տուաւ։ Անոր համար որ ստէպ աղօթելով և իր կեանքին մէջ մտքի յափշտակութիւններ ու հոգեւոր տեսիլներ (Բ. Կորնթ. ԺԲ. 1-6) ունենալով հանդերձ՝ տարապայման նուիրում ալ ունեցաւ մարդոց ծառայելու համար, և իր բարձրագոյն հաճոյքը մարդոց մէջ և մարդոց հետ ապրելու և անոնց սպասուողելու մէջ փնտռեց։ Ժողովրդային առածը կ'ըսէ. «Լաւ է ծառայել քան թէ ժանգոտիլ»։

Ուրեմն Այլակերպութեան ասիին մեզի տուած պատգամն է, կեանքի առօրեայ զբաղումներէն մերթ ընդ մերթ վեր բարձրանալ, Աստուծոյ հետ առանձնութեան մէջ ժամանակ անցնել, հոգեւոր տեսիլներ ունենալ ու ներշնչուիլ, բայց նոյն ստին չ'մոռնալ գործի աշխարհը, ծառայելու պարտականութիւնը, և մեր նմանեաց բարեւաւութեան համար զոհելու ու զոհուելու քրիստոնէական կրօնի վսեմ պահանջները։ Այլ բառերով, այլակերպութեան լերան օրհնութիւնները վայելելով հանդերձ, չի մոռնալ նաև Գողգոթայի լերան պահանջած զոհողութեան սկզբունքը։

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ֆեզնո, Գալիթ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ա) — ՆԵՐԲՈՂՆԵՐ ԵՒ ՏԱՂԵՐ

Բայց, ի հարկէ, նարեկացու տաղերի լեզուի առանձնայատկութիւնները չեն պայմանաւորում միայն ժողովրդական տարրի հարստութեամբ. այդ առանձնայատկութիւններից ամենակարեւորներից են նաև այն նորամուծութիւնները, որոնք արդիւնք են իր՝ բանաստեղծի անհատականութեան և որոնք ժողովրդականի հետ միասին նրա լեզուին հաղորդում են արտակարգ փառ և նկարչական գունագեղութիւն։ Նարեկացու անհատական լեզուաստեղծման բնորոշ գծերից յատկապէս պէտք է նշել բարդութիւններով, այն էլ շատ զէպքում անսովոր բարդութիւններով, նոր բառեր (զյխաւորապէս մակդիրներ) ստեղծելը. օրինակ՝ ծիծաղախտ, սիրաբողբոջ, օրինօրէն, գեղաշխտակ, թիկնէթեկին, հոգիազգեստեալ, շարժարժինի, վիհնաճեմ, մաքրինաճեմ, օրինատալ, ցոփինընթաց, խիտասողարթ, պողինաւէտ, ծալթինասէր, լիբինաթինդ, ահագնակոչկոճ, ստեղծաշխտակ, փաղփինատար, թեատրոհաթև։ Սակայն նարեկացու լեզուի և լեզուական ոճի մասին աւելի մանրամասն խօսք կը լինի Վատեան ողբերգութեանն պոէմի կապակցութեամբ։

Ժողովրդական բանահիւսութեան և լեզուի հարստութիւնների օգտագործումով նարեկացին միանգամայն թարմ չունէ մտնում հայկական պոէզիայի մէջ, բայց նրա ստեղծագործութեան պոէտիկական արժանիքները, որոնք միաժամանակ նուրբութիւններ էին, չեն սահմանափակում զրանով։ Նարեկացին, հարկաւոր տարիներ կանխելով եւրոպական լիրիկներին, ըմբռնեց, թէ որքան խոշոր նշանակութիւն ունի բանաստեղծութեան գեղարուեստականութեան համար նաև նրա երաժշտականութիւնը, և նա օտանաւորին՝ բովանդակութեան համապատասխան երաժշտականութիւն հաղորդելու համար այնպիսի պոէ-

տիկական նորամուծութիւններ կատարեց, որոնք մշտապէս կիրառելի են: Այդ նորամուծութիւններից ամենաաչքի ընկնողը բաղաձայնների և ձայնաւորների հանգիստութեան (այլաբանացիա և ասոնանս) այնպիսի վարպետ և համարձակ գործածութիւնն է, որ անգամ քսաներորդ դարի սկզբի մեր խօսքի վարպետ բանաստեղծներից ոչ մէկը չի գերազանցել նրան: Ծիւղ է, նրանից՝ առաջ շարականների հեղինակները կիրառում էին բաղաձայնների և ձայնաւորների հանգիստութիւնը, բայց այդ նրանց մօտ հազուադէպ և պատահական բնոյթ էր կրում ու մի առանձին սրակ էր կազմում: Բիրւսովը հայ պոէզիային նուիրած իր յայտնի ուսումնասիրութեան մէջ գտնում է, որ նարեկացին բանաստեղծութեան ձևը հասցրեց բարձր կատարելութեան՝ սիրով մշակելով հնչիւնագրութիւնը շատ աւելի վաղ այն ժամանակաշրջանից, երբ դա սկսեց ծաղկել իրանական և արաբական պոէտների ստեղծագործութիւններում:

Եւ իսկապէս, նարեկացին մի առանձին սէր է ցուցաբերել, մանաւանդ, նման բաղաձայններով հարուստ բառերի կուտակմամբ երաժշտականութիւն առաջացնելու նկատմամբ: Այդպիսի կուտակումները նրա լաւագոյն տաղերում արհեստական, բոնի ճիւղով չեն արուած և ինքնանպատակ չեն: զրանք բնաւ չեն թուլացնում կամ շեղում բովանդակութիւնը, այլ ընդհակառակը, լիովին համապատասխանում են բովանդակութեանը և գեղեցիկ կերպով բացայայտում են այն՝ յաճախ առաջացնելով երաժշտական բնաձայնական պատկերներ: Օրինակները շատ շատ են, ահա ծննդեան հնչականոր տաղի սկիզբը.

Աչքըն ծով ի ծով ծիծաղախիս
ծաւալանայր յառաւօտն ...

Այս տողերում ընտրուած են այնպիսի բառեր, որոնց թողած լսողական տպաւորութեան մէջ իշխում է «ծ» բաղաձայնը. նախ՝ շատ բնական և տրամաբանական են «աչքն» բառի վրայ զրուած «ծով» մականիւնը՝ «ծով սկսուող մի բառին, յաջորդող «ծիծաղախիտ ծաւալանայր» բառերը. իսկապէս որ պէտք է ծովը առաւօտեան ծիծաղախիտ ծաւալանայր, սա բնութեան

միանգամայն ուսու մի պատկեր է, որով ընթերցողի համար աչքերի գեղեցկութիւնը աւելի է կոնկրետանում և տեսանելի դառնում: Բայց «ծ»-երով սկսուող բառերի նման դասաւորութիւնը ունի և մի երկրորդ կողմ, այն առաջացնում է բնաձայնութիւն և ստեղծում է նաեւ լսողական պատկեր, արդեօք այստեղ չի՞ լսւում առաւօտեան փայլուն արեւի շողերով ողողուած ծովի ծիծաղախիտ ջրերի մեղմ ծփանք... Բաղաձայնայնութիւնը կլասիկ նմոյշներ կարելի է գտնել և վարպետաբար տաղում:

Շուեան շողէր հովիւն
շողեղէր դեմ արեգականն...
Շուեանն շալով լցեալ
շող շալով եւ շար մարգարով...

Միանգամայն բնական է, որ հովուում արեգակի դէմ շուշանը շողշողաւ, ինչպէս և լեռնային քաղցր ու զով օդից լեցուի շող շաղով ու շար մարգարտով, բայց, միւս կողմից, այս առատ ճշները արդեօք չեն արտայայտում այն շրջիւնը, երբ վաղորդեան գեղիւնը հարում է գոհար շուշանին:

Իսկ որքան անորոշուել է յարութեան տալի վերջում ճոնչալով շարժուող սալի անիւների գլորուելու ձայնը, որի մէջ ըզգացւում է նաև անուագոտոյտի իւրայատուկ ուրիշը:

Ի գիլ գայր ի գիլ սայլիկն ի գիլ
ի Մանեաց յաջ կողմանէն՝
սայլիկն ի գիլ գայր ի գիլ...⁽¹⁾
Եւ հոն ճալով գայր մանեկ յերուսաղեմ...⁽¹⁾

Նման ձայնական եկարչական մտայնացումներ իրականացնելուց բացի, նարեկացին բաղաձայնայնութիւն գործածում է ընդհանրապէս բանաստեղծութիւնը երաժշտականութեամբ հաճելի. լսելիքը շոյող դարձնելու նպատակով և լաւագոյն տաղերում այդ երբեք չի վերածում ձայնախաղութեան և ձևական վարպետութեան ցուցադրման ձգտման՝ ի վնաս բովանդակութեան հարստութեան: Այսպիսի բաղաձայնայնութիւն անհամար քանակութեամբ ուրուած են նրա տաղերում:

(1) Մատենագրութիւնք, էջ 474:

Կուսին ծնեալ ծոցոյն ծաղիկ...
Գարունաբեր գարնանաւարժ գեղգեղելով...
Հոգիագգեւեալ գեղն ի զինւոյն գոյն...
Այն նորսն նոն եւ նապուկ...
Վայր վեր անեջ վեր վայր ի վեր...

Նոյն խոկ երկու բաղաձայն միաժամա-
նակ.

Ի վեր ի վերայ վարսից...
Տերեւն տալիլ տուողին...
Տալիլ եռասուիչ բաւերգայնոյ տալիլ...

Ինչ վերաբերում է ձայնաւորների հան-
գիտութեան, պէտք է ասել, որ թէպէտ
Նարեկացին տաղերում (քան սովորագու-
թեան մատնանում) համեմատաբար քիչ
է ուշադրութիւն դարձրել զրա վրայ, բայց
և այնպէս քիչ չեն նաև այդ բանի սքան-
չելի նմոյշները: Նկատուում է, որ իրեն կա-
նոն նման բաղաձայններով բառեր ընտրե-
լիս, Նարեկացին հաշուի է առնում նաև
նոյն այդ բառերի նման ձայնաւորներով
հարուստ լինելը, այնպէս որ շատ զէպքում
բաղաձայնոյթը և առձայնոյթը առաջանում
են միաժամանակ, օրինակ.

Այդ սօս ու տօսախ ծառերդ...
Զօր զօրեղինին զօրինահաս գունդ...
Շաղն ամպէն ամպն արեգակնէն...
Ռահ արեգայանեմ ձորձածածուկ ծիածանին
գնաց...
Աննարիցն նար նարսարապետալ...

Սա, ի հարկէ, ևս մի ապացոյց է նրա
մեծ վարպետութեան: Բերուած նմոյշները
ցոյց են տալիս, որ բանաստեղծը ձայնա-
ւորների հանգիտութեան զէպքում՝ հանդէս
չի բերել բաղաձայնութիւն: Բայց սա չը
պէտք է թերութիւն համարել, որովհետեւ
առձայնոյթները համարեայ բացառապէս «օ»
և «ա» ձայնաւորներով կազմելը թերեւս
ուշի իր պատճառները: Յատկապէս «ա»
ձայնաւորի արտակարգ առատութեամբ ա-
ռաջացրած երաժշտականութեամբ Նարե-
կացին հաւանաբար ձգտել է վեր հանել իր
տաղերի կենսութեան էութիւնը՝ կեանքի
լիաթոք շունչը և կեանքի արժէքաւորման
աներեր, հաստատուն ու լաւատեսական
տրամադրութիւնը:

Նարեկացին բանաստեղծութիւնը երա-
ժշտական դարձնելու առողջ ձգտումով՝

բնականաբար պէտք է մեծ ուշադրութիւն
դարձնէր և օգտագործէր ստանաւորի տար-
րեր չափերի ընձեռած ուղիմական հնարա-
ւորութիւնները: Եւ նա չբաւականանալով
իր նախորդ բանաստեղծների դարձած
ստանաւորի չափերով, ինքը սկիզբ է դրել
բաւական մեծ թիւով նոր չափերի կիրա-
ռութեան, որոնք մի աս մի նշուած են
Արեղեանի «Հայոց լեզուի տաղաչափու-
թիւն» նշանաւոր ուսումնասիրութեան մէջ:
Դրանք հետեւեալներն են:

ա) Յամբական երկանգամ ութ վան-
կանի ոտանաւոր (4—4—(2—2)—(2—2). սա
համարում է մեր չափերի մէջ լաւագոյն
ներից մէկը, որովհետեւ թէ՛ պարզ և թէ՛
բարդ ոտքերի ուղիմը զգալի է ու երկու
քառաձայնի անդամների միջև հատածը ան-
պայման անհրաժեշտ չէ: Ուստի վերին առ-
տիճանի ճկուն է ու երաժշտական և այդ
պատճառով շատ է սիրուել ու գործածուել
հետագայ բանաստեղծների (Շնորհալու,
Ֆրիկի, Պէշիկթաշեանի և շատ ուրիշների)
կողմից: Այս չափով է Նարեկացին գրել իր
«Ծննդեան» տաղերից մէկը («Էլն աջոյ...»)
և «յայտնութեան» տաղը («Աւետիս մեծ
խորհրդոյ»):

Ծաղիկ ծոցոյ / ծոց հայրենի,
Ամպոյ նման / իջեալ երկնից...

Այս չափով ոտանաւորը լրիւ երաժշ-
տական լինելու համար առնուազն ամէն
տողում պէտք է ուղիմական երեք շեշտ
ունենայ, իսկ յիշեալ տաղի տողերի մեծ
մասը պահանջող չորս շեշտ էլ կանոնաւո-
րապէս ունի: Ոտանաւորի բնոյթը թոյլա-
տրում է տողերի մէջ որոշ արուեստով քո-
րեյամբերի գործածութիւնը, պատահում է
նաև, որ ամբողջ տաղը կազմուած է երկու
քորեյամբից. զրանցից բանաստեղծութեան
երաժշտութիւնը չի տուժում: (Վերեւում
բերուած օրինակի առաջին տողի երկրորդ
հատածը կազմուած է քորեյամբից):

բ) Յամբական եռանգամ տասներեք
վանկանի մէկ անապետով ոտանաւոր. այս
չափի բուն սխեմայով (4—4—5) բանաս-
տեղծութիւններ հնում չեն գրուել, միայն
Նարեկացու մօտ հանդիպում են դրա երկ-
րորդ ձևով՝ 5—4—4 սխեմայով գրուած
տաղեր, որոնց մէջ այսպիսով անապետ-
եան ոտքը ընկնում է տողի առաջին մասի

մէջը Այսպէս է, օրինակ, «քառասնից» տաղը՝

Գունդի սուրբ վկայիցն ի սոսկալի պատե-
րազմին...

զ) Անապետեան երկանդամ տասնեմէկ վանկանի, սկզբի յամբով և ոտանաւոր բարձրացող-ընկնող քողաղոտ ութմով (5-6=2-3 // 3-3): Այս չափով գրուած է նրա «եկեղեցու» տաղը:

Երկինգն ի յերկիրս եւ երկիրս ի երկինգն...

դ) «Հայրենի կարգ» չափը, որը ժողովրդական ծագում ունի և որը անչափ սիրուել ու գործածուել է մեր միջնադարեան բանաստեղծներին կողմից (Շնորհալի, Ծիրիկ, Մկրտիչ Նազաչ, Գրիգորիս Աղթա-մարցի, Նահապետ Քուչակ և շատ ուրիշ-ներ): «Հայրենի» սխեման է 2-3-2 // 3-2: Արեղեանը, որ գանազան աւրիթնե-րով այս չափի յատկութիւնները մանրա-մասնօրէն հետազօտել է, գտնում է, որ սա մեր ամենաոթմիկ երաժշտական յամբ անապետեան ոտանաւորներից մէկն է: Այս չափով են գրուած Նարեկացու օրինակ՝ «վարդապառի» տաղը և «յարութեան» տա-ղերից մէկը, որի համարեայ բոլոր տողերը ճշտութեամբ կազմուած են չափի պահանջի համաձայն յամբերի և անապետների կա-նոնաւոր հաջորդականութիւնից:

Ես ձայն զառիւծուն ասեմ՝ / որ գոչեր ի
փառաբեւին...
Անեղ ձայնս որ ես լուայ, / սա փակե զա-
մուրս որ ունիմ
Զամուրս իմ փակել կամի, / գերեւոցն առ-
նել գերեզարձ:
Գերեացն երանի ասեմ՝ — / որ եղեն ի յառն
առիւծուն...⁽¹⁾

ե) Ազատ ոտանաւորների տեսակից՝ պարզոտնեայ խառն (օրինակ՝ «Աշքն ծով ի ծով...» տաղը), և զ) բարդոտնեայ խառն ոտանաւորների (օրինակ՝ «Այն աշն իջա-նեմ...» տաղը) չափերը: Այս չափերի՝ Նարեկացու կողմից առաջին անգամ օգ-տագործուած լինելու հանգամանքը «Հայ-րենի կարգ»-ի նման չափազանց յատկանշա-կան են: Այդ բոլորը նմանապէս ապացու-

ցում են, որ, իրօք, բանաստեղծը իբրեւ վերածնութեան արտայայտիչ շատ խորը կապերով է կապուած եղել ժողովրդական ստեղծագործութեան հետ. չէ՞ որ հենց պարզոտնեայ խառն ոտանաւորով են յօրինու-ած մեր մեծագոյն ժողովրդական վէպը՝ «Աստուծոյ Դաւիթը» և վիպական ու քնա-րական շատ ուրիշ երգեր: Խնոր ոտանա-ւորի չափը պահանջում է, որ տարբեր տե-սակի չափերի շարունակ փոփոխուող յա-ջորդութիւնը պատահական բնոյթ չունե-նայ, համապատասխանի բանաստեղծու-թեան բովանդակութեան փոփոխութեան: Այս տեսակէտից մեր քնարերգութեան կլա-սիկ նմուշներից է Նարեկացու «Այն աշն իջանեմ...» (յարութեան) տաղը, որի մէջ սկզբում սայլի անշարժ գրութիւնը, ապա՝ շարժուելը զգացում է չափի փոփոխու-թիւնից առաջացած ութմից:

Բանաստեղծութեան երաժշտականու-թեան մեծ վարպետ լինելով, Նարեկացին պոետիկական բազմաթիւ այլ միջոցների էլ է դիմում. այսպէս՝ նա շատ է սիրում տուեալ տաղի իմաստի տեսակէտից կտրեւոր որոշ բառերի կամ տողերի կրկնութեամբ առաջացնել հաճելի երաժշտական ութմ, այնպէս, ինչպէս երաժշտական ստեղծա-գործութեան մէջ լեյտամոտիւր կրկնութիւնը լինի: Իբրեւ օրինակ բերենք նրա՝ ուրիշի անունով տպուած տաղերից մէկը ամբող-ջութեամբ:

Սեր յառաւօտ
Սեր յառաւօտ
Ճեմեալ իւր անծուկ ծագմամբ:
Մագման արեւելք
Մագման արեւելք
Անունն այն Արուսեակին:
Միքէ այն ի վայր
Միքէ այն ի վայր
Վայրի տալի տարածեալ:
Կամ սիրոյ օրոյն առեալ տսեւիք բոլորեալ⁽¹⁾:

Պոետիկական արուեստի տեսակէտից բաւական տարբեր պատկեր են ներկայա-ցնում Նարեկացու այն տաղերը, որոնց բովանդակութիւնը կազմում են աստուա-ծաբանական տեսական հարցերը: Դրանց

⁽¹⁾ Մատենագրութիւնք, էջ 474:

⁽¹⁾ ՀՍՍՌ Մատենադարանի № 425 ձեռագիր, էջ 470:

թէ՛ էութիւնը և թէ՛ արտայայտական ձևը շատ մութն է ու խրթին. մեծ դժուարութեամբ հնարաւոր է միայն հասկանալ նոյն իսկ գործածած բառերի նշանակութիւնը և բովանդակութեան կապը: Եթէ երբեմն էլ բառերը սովորական են, միևնոյն է, էլի ամբողջ բանաստեղծութեան իմաստը մնում է դժուարըմբռնելի: Այս երևոյթը սովորաբար բացատրուում է մի կողմից՝ օտար ազգեցութեամբ, միւս կողմից՝ բանաստեղծի՝ աստուածային գաղտնիքների քննութիւնը քողարկուած թողնելու ձգտմամբ: Օրինակ՝ Համբարձման տաղերից մէկում այն միտքը, թէ Աստուած՝ բոլոր երևացող ու աներևոյթ արարածների արարիչը, յաւիտեական ու անժամանակ է, արտայայտուած է հետեւեալ կերպ.

Էին էին անէին ելունի ելակ եղելի՝
անեղիցն աներբից յաւիտեանս
Անհա իմանի անկէս այժմուս հասու.

ճոցածագենի ձագումն ծիր մշածուալ
անվիտիս⁽¹⁾:

Ըստ երևոյթին, բացի վերոյիշեալ պատճառներից, Նարեկացին սովորական տոկոմատիկ գաղափարները չի ցանկացել սովորական—պաշտօնական դարձած ձևերով արտայայտել, ուստի քիչ թէ չատ նորութիւն բերած լինելու համար զիմել է խրթնարանութեան: Ինչ էլ որ լինի, տուալ դէպքում հետաքրքրականն այն է, որ այդ խրթնարանութիւնը գերազանցապէս կարող էր հաւանաբար արդիւնք լինել արաբական ազգեցութեան, քանի որ արաբական մտայնութեան համաձայն բանաստեղծի համար այդ բանը համարուում էր վարպետութեան նշան: (Ինչպէս յայտնի է, հետագայում այս տեսակէտը ամենածայրայեղ կիրառման հասցրեց Գրիգոր Մագիստրոսը:) Ուրեմն պէտք է եզրակացնել, որ արաբական գրականութեան ազգեցութիւնը Նարեկացու վրայ աւելի բացասական հետեանքներ է ունեցել:

Այն տաղերում, որոնց մէջ աստուածաբանական գաղափարներ են արտայայտուած, բացի խրթնարանութիւնից, Նարեկացին զիմում է ոտանաւորի կառուցման ձևական այնպիսի միջոցների, որոնք երաժշտակա-

նութեան և աւհասարակ գեղարուեստականութեան տեսակէտից չեն կարող արժէքաւոր համարուել: Այսպէս՝ նա շատ է սիրում կրկնել տաղաձերձի բառը յաջորդ տողի սկզբում.

Ի նոյն նորոյ նորինը նոյնը նիւր,
Նիւր եակունին եեն յանէից գոյ:
Դոյնն յոչէից եղաւորեալ Տիպ,
Տիպ երանութեան ներքնգունակ ներ:
Ներ ներքնգունակ նրաւսասիպ կերպ,
Կերպ երամաղին եւ ցուցանի շուք...⁽²⁾:

Բայց պէտք է ասել, որ շնայած նախնական նման մի քանի տաղերի տոանձին գեղարուեստական արժէք չունենալուն, այնուամենայնիւ զրանք էլ որոշ չափով հետաքրքրական են, թէկուզ իբրեւ իրենց ձևով նորութիւններ մեր պոետիայի պատմութեան մէջ:

Նարեկացու լաւագոյն տաղերը, հնի դէմ ուղղուած նրա ընդդգուցնեքը, ստեղծագործական ուժեղ կամքի փայլուն արտայայտութիւններ են: Նարեկացին ուժգին հարուածներով ճեղքում է դարաւոր մտալ միապաղաղութիւնը իր տաղերի պայծառ լոյսով: Բայց տաղերը, ի հարկէ, բաւական չէին: Բնականաբար պէտք է չուտով հրապարակ գար նրա ստեղծագործական ամբողջ թափի մեծագոյն արդիւնքը: Նարեկացին իր կեանքի վերջին տարիներին մարդկութեանը թողեց մի անկրկնելի երկ, իր Վատեան ողբերգութեան ուր:

Մ. ՄԿՐԵՍՆ

(Շարունակելի՝ 6)

(1) Մատենագրութիւնք, էջ 479:

(2) Մատենագրութիւնք, էջ 471-472:

ՍԻԱՄԱՆԹՕ ԵՒ ԽՃԷ-ԶԱՐԷ

(Սիրավեպ)

❦

I

Խրճէ - Զարէն անկողին էր, հիւանդ, նիհար.
Աչքերէն զատ, զոյգ մ'աստղերու պէս որ պայծառ
Կը վառէին դէմքին՝ ոչինչ էր մընացած.
Զայնը շըշուկ մըն էր տըկար, դէմքը մաշած՝
Առած գոյն մը մազադաթի. մոմիան՝ կարծես
Հին Խրճէին որ ջուր կ'իջնէր այծեամ մ'ինչպէս:

Անկողնին քով ուրիշ աղջիկ մըն էր նըստած.
Իր մըտերիմ Ռընտէն էր ան. «Մեծ է Աստուած,
«Խրճէ, ամէն բանի կարող. հաւատա զուն».
Ու կը հըսկէր անոր վերեւ որպէս զուարթուն:

Ոյս աղջիկն էր հիմա արդէն թելը միակ,
Որ կը կապէր Խրճէն կեանքին. ինչպէս հրեշտակ,
Ինչպէս մարմին հազած Սիրոյ, Գութի ոգին,
Կը կապէր ան Խրճէին շուքը դեռ կեանքին:
«Դուն աղէկցիր միայն, Խրճէ, իմ անոյշ քոյր»
Կը շըշընէր «փընտուկ կու տանք զայն ամենուր...
«Հայրըդ տեսնես, Խրճէ, ի՞նչ է եղեր հիմա,
«Նապաստակ մ'է կարծես նախկին առիւծն անահ.
«Կ'ըսէ թէ ինք մեռնի քու մահը չըտեսած,
«Ոյս վիճակիդ կ'ըսէ բընաւ չէր ըսպասած»:

— Զէ, ա՛լ ոչինչ. ոչինչ կ'ուզեմ ես աշխարհքէն,
Վիրաւորուած թըռչուն մ'եմ ես խոցուած սիրտէն.
Ա՛խ, եթէ ես լըսէի որ Սիամանթօն
Անկողին է հիւանդ, թըռչնի թելով ես հոն
Կը հասնէի, ծովեր ալ թէ բաժնէին մեզ.
Ա՛խ, դուն կը զգա՞ս իմ կարօտիս կըրակը թէժ:
Ճամբուն վըրայ թէ ըլլային եօթգըլխանի
Վիշապներ իսկ, ես թեւերովը թըռչունի
Կը հասնէի իր քով... Զէ ան մոռցած է ա՛լ
Ու կը շըրջի հիմա անհոգ սարէ ի սար»:
Ու Խրճէին սիրտը կարծես արցունք եղած
Իր կոկորդէն բարձրացաւ վեր եւ իջաւ ցած,
Խոխոջալէն, ողողելով դէմքը մաշած:
Ի՛նչ մընացած էր Խրճէէն պիտի հալէր
Հիմա կարծես, ըլլար արցունք եւ ըսպառէր:

Կը շոհէր զայն Ռընտէն, բըրջ մը գորովով.
«Պիտ' կատարուի ինչ յայտնուած է երագով.
«Զէ որ մատը կայ Աստուծոյ, գործին մէջ այս...
«Ի՛նչ է Սնոր համար գաղտնի. ի՛նչ է անհաս

«Իր զօրութեան ... Մարդըն է որ ամէնագօր
«Խուտէին բով ... Ան ո՛վ է որ օրէնքն անոր
«Փոխել կրնայ ... Խընէ մըտիկ ըրէ դուն ինձ» :
Ու փայփայեց մագերն անոր սիրոյ անբիծ
Համբոյրներով , ու կատակով մըն ալ անմեղ ,
Ըսաւ . «Այս ալ սիրահարիդ համբոյրին տեղ» :
Չը խորհեցաւ կը բորբոքէ թէ սիրոյ հուրն .
Եւ Խընէին այբերն նորէն հղան աղբիւր :
«Ախ ամէն մարդ , աշխարհին մէջ , կարօտն առաւ ,
«Ու միայն ես մընացի հոս սիրոյ ծարաւ» .
Ըսաւ Խընէն , բարձերուն մէջ դէմքը թաղեց ,
Յիշեց օրերն անդարձ եւ իր բախտն աւաղեց :

II

Իսկ ի՞նչ կ'ընէր Սիամանթօն այս միջոցին :
Կը դառնար ան ցայգաթիթեռն ինչպէս բոցին ,
Չըռնգացուոց գիւղին շուրջը յամառաքար ,
Բայց չէր գրաներ իր երագը տեսնելու հար :
Լըսած էր ան թէ հիւանդ է , ծանրը հիւանդ
Խընէ - Չարէն ... անցեր դաշտեր ու դարաւանդ ,
Որ դէմքն անոր տեսնէ անգամ մը գողունի ,
Սըրտապընդէ գայն եւ ընէ անոր յայտնի
Իր ծըրագիրն ... Չի վըճռած էր տրդան հիմա ,
Չայն փախցընել անմիջապէս որ աղէկնայ :
Ու կը դառնար շուրջը գիւղին գիշեր - ցերեկ ,
Փոթորիկին բերանն ինչպէս նաւ մը անդեկ :
Կը հըսկէին խօլամները պէկին անվերջ ,
Որ չըմըտնէ անծանօթ մէկը գիւղին մէջ :
Եւ յուսահատ Սիամանթօն ծառի մ'շուրին
Քաշուած , բացաւ սիրտին ցաւը իր սըրինգին :

Ինչո՞ւ տըւիր մեզ'
Կըրակն այս անմար ,
Եթէ բախտն այսպէս
Պիտ' մեզ' հետ խաղար ,

Եւ թողուր կարօտ
Երկուքս իրարու ,
Այսբա՛ն իրար մօտ ,
Եւ այսբա՛ն հեռու :

Ես անտուն , անբուն ,
Չօլերը ինկած ,
Ան հիւանդ , նըկուն ,
Ծաղիկ մը թօշնած :

Ես թիթեռ մ'ինչպէս ,
Բոցին շուրջն այրուող ,
Իսկ ան սիրակէզ
Բոցը ըսպառուող :

III

Եւ օր մըն ալ Սիամանթօն դափը ձեռքին,
Որպէս տէրվիշ, եկաւ կեցաւ Զարէ պէկին
Պատուհանին ներքեւ... կանչեց «Էյ խանումներ,
«Գուշակելու շընորհ է Տէրն ինծի տըւեր,
«Ով որ ունի սիրելի մը հեռու աշխարհ,
«Ով որ ունի կարօտ մը խոր, ցաւ մը անհար,
«Ով որ ունի իր սըրտին մէջ սէր մը գաղտնի...
«Կրրնամ ըսել մուրազին երբ պիտի հասնի»:
«Ռընտէ» ըսաւ Խըճէ-Զարէն «տես ով է ան,
«Հին օրերու մըրմունջ մ'ունի կարծես այդ ծայնն»:
Եւ աղջիկը վար նայեցաւ պատուհանէն,
Տեսաւ տէրվիշ մը հոն. գիւղին տըղաքն ամէն
Շուրջը անոր... Ռընտէն կանչեց տէրվիշը վեր:
Ներս եկաւ ան գիտելով շուրջն, ու մեղմածայն
Մըրթմըրթալով հին աղօթք մը կախարդական:
Ու տէրվիշը կեցաւ մէջտեղը սենեակին,
Դիտեց երկար. չըհաւատաց բայց իր աչքին.
«Խըճէն է աս» ինքզինքին մեղմ շըշընչաց.
«Աչքերէն գատ իրմէ ոչինչ է մընացած»:
(Երկու կաթիլ արցունք ինկաւ իր մօրուքին)
Ու մօտեցաւ ծունկի եկաւ անոր կողքին:
«Տուր ձեռքդ աղջիկս պիտի նայիմ քու բախտին ես»,
Եւ երկընցուց տէրվիշն ձեռքն իր կարօտակէզ:
Խըճէն տեսաւ իր մատնիկը անոր մատին,
«Խուտէ» ճըչաց ու մարեցաւ անոր կուրծքին.
Շըւարեցաւ տէրվիշը նախ, բայց ընթերցէն,
Դըրաւ գըլուխը աղջրկան բարձին նորէն:
Ռընտէն պաղ ջուր բերաւ, ցանեց անոր դէմքին:
Ուշքի եկաւ Խըճէն խորունկ հառաչանքով,
«Երա՛զ է այս, երա՛զ է այս, արի իմ քով
«Թէ երազ է նոյնիսկ, կեցիր հոս քիչ մը դեռ»:
Ռընտէն, ապուշ կըտրած գիրենք լուռ կը դիտէր:
Սիրահարներ կը պըշնուին իրար անյազ,
Ու կ'ողողէր դէմքը անոնց արցունքը տար:

IV

Մութն իջած էր երբոր տէրվիշը հեռացաւ,
Եւ ուշ գիշեր երբ Զարէ պէկն ալ տուն դարձաւ:
Յաջորդ օրն իսկ կը ճըլլըլար Խըճէն կրրկին,
Դեղձանիկի մը պէս փակուած մէջ վանդակին:
Խոստացած էր Սիամանթօն դառնալ նորէն:
Օր ցերեկով փախցընելու Խըճէ-Զարէն:
Օրը չեկած բայց աղջիկը խօլամներով,
Ղըրկըւեցաւ Պոյտան իր մօր-բըրջը քով:

Շարունակելի

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱՀԱՆՋ

Կան նոր կարօտներ եւ նոր յոյզեր կան,
 Նոր բաղձանքներ կան դեռ ինձ անծանօթ,
 Որ վառ գոյների նոր ծիածանով
 Գօտեւորում են իմ աճող ներկան:

Տեսնում եմ արդէն երգերըս չերգած՝
 Դրօշների պէս հեռում ծածանող,
 Նրանք դաշնում են հոգեբուխ ծայնով
 Իմ նոր յոյզերի քայլերգը զնգան ...

Ես եմ նրանց դէմ սիրտս բաց անում
 Որ տիրեն յոյզերն այն նոր աշխարհի՝
 Իմաստաւորուած մեզնով, ինձանով ...

Այդ տիրապետման յաղթական պահին,
 Իմ ներաշխարհի մի խուլ կածանով
 Նահանջում են իմ կարօտները հին:

ԿՈԹՈՂ

Ժամանակի մէջ անվերջ՝ կա մի օր,
 եւ երկրագնդի վրայ կայ մի վայր,
 Որ ամէն ազգի ու մարդու համար
 Մնում են պայծառ եւ ընդմիջտ անմոռ:

Կարգեղոնը կայ, Յոյնի, ահաւոր
 Վերդենը՝ Գալլի համար սրբավայր,
 Եւ կայ մեզ համար դաշտը Աւարայր
 Տղմուտ, Վարդանանց փառքը դարաւոր:

Իսկ այս երկրացունց երկունքն արնահեղ
 Ուր մարտնչում են անթիւ ազգ ու ցեղ
 Ո՛ւր եւ ո՛ւմ պիտի բարձրացնի կրթող:

Ո՛ւր էլ որ լինի, հայրենի՛ք իմ մեծ,
 Քո զաւակները, գիտեմ, անյողդողդ
 Կը դնեն այնտեղ կնիքը իրենց:

“ՅԱՐԴԱԳՈՂԻ ՀԱՆԱՊԱՐՀ,,

Դու ես անցել, Վիշապաքաղ,
 Դու ես անցել, Վահագն արի,
 Այս երկնքից աստեղակախ
 Հեծած նըժոյզըդ՝ վիթխարի:

Ո՞վ է ասում յարդ ես թափել,
 Ու դիւցազն ես դու յարդագող ...
 Դու դիւցազն ես արեգնաբեր՝
 Վիշապի ուժը խորտակող:

Ի՞նչ «ճանապարհ յարդագողի»
 Ասողերի մէջ սուրբ ու մաքուր.
 Դա հետքն է քո ոտակոխի,
 Յուրն է զէնքի քո սայրասուր:

Դա կայծերն են սմբակների
 Կայծակնաստղը քո Պեգասի ...
 Վիշապաքա՛ղ, դու մի ների՝
 Քեզ «յարդագող» թէ մէկն ասի:

Հերոս արդար, դու յաղթեցիր
 Մեր աշխարհի չարն ամբարիշտ.
 Քո արշաւի հետքն աստղացիր
 Մեր երկնքում թող մնայ միշտ:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ**(ԽԵԻ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ****ՄՀԷ.**

Պատասխանեալ հայրն ասաց. թէ չառեր պատիւ մեծութեան,
Յակօր ընկալաւ ըզնա, եւ կամք Տեառն եղեւ հըրաման:

ՄՀԸ.

Ասէր ընդ հայրն իւր Եսաւ. են եւ քո աւրհնիթք զանազան,
մի՛ զիս յաւրհնութեանց զըրկէր, թէ ոչ մեծ այլ կըրսերական:

ՄՀԹ.

Աւրհնեաց Իսահակ զԵսաւ, Եսաւ չէր ի հայրն ի նրման,
ոխացաւ ընդ Յակօրայ, եւ դարան գործէր սպանըման:

ՄԶ.

Իսկ մայրն առաքէր զՅակօր, Լաքանայ լինել յանդիման,
եւ ի գնալն ետես տեսիլ, ըզսանդուխքն ի խաչն ի նըման:

ՄԶԱ.

Եւ Տէր հաստատեալ ի նմա, ցուցանէր զօր խաչելութեան,
եւեւէջնն հրեշտակաց՝ գուշակող զօր մեծ յարութեան:

ՄԶԲ.

Եւ վէմն որ էաւծ խորհուրդ՝ ջըրարաշխին իսրայէլեան,
Յակօր մարդկութեան խորհուրդ՝ եւ աւծեալ վէմն Աստուածութեան:

ՄԶԳ.

Այն վէմն ի լեռնէն հատաւ, եւ ելից զաշխարհս ամենայն,
սա է վէմըն գլուխ անկեան, զըլորման եւ կանգնելութեան:

ՄԶԴ.

Գընացեալ եմուտ յերկիրն, կայր ջըրհոր վիմով խրփական,
եւ ոչ կարէին բանալ, մինչ հովիւք գային միաբան:

ՄԶԵ.

Համբուրեաց զվէմն եւ զՀռաքէլ, եւ յիշեաց զԱստուած Սահակայն,
եւ ի բաց էառ ըզվէմն, զոր տեսեալ մարդիկ հիացան:

ՄԶԶ.

Այսպէս կենարարն երաց զաւագանըն մաքրիլ մարդկան,
զի որք մըկըրտին յուսով, նայ հոգւով ի Տէր միանան:

ՄՀԷ. — 1. — պատասխանեալ Սահա-
կայ թէ առեր ... Ժ:

ՄՀԸ. — 1. — աւրհնէք, 2. անուիք,
Խ. Եսաւ ընդ հայրն իւր ասաց թէ աւրհ-
նութիւնքը քո զանազան, Ժ. աւրհնու-
թիւնք, Յ:

2. — կրսերութեան, ԺԽ:

ՄՀԹ. — 2. — ըսպանման, ԻԽ:

ՄԶԱ. — 2. — գուշակէր ըզօրն յարու-
թեան, Ժ:

ՄԶԲ. — 1. — Եւ վէմն զօր նայ էաւծ...
2. էօծ իւղով, խորհուրդ, Խ. ջըրարաշխ
հին ... է:

ՄԶԳ. — 2. — ... մինչ գային հովիւքն
ամենայն, 2. գային հովիւք, է:

ՄԶԵ. — 1. — Սահակեան, Ը:

ՄՁԷ.

Գրնաց առ քեռին Լարան, եւ ստացաւ ըզգործ հովուութեան,
զԼիա յեթն ամին էառ, եւ զՀռաքել յետ երկու եթեանն:

ՄՁԸ.

Այսպէս կենարարն մեր՝ զերկինք եւ զերկիր սեպհական,
սիրէր Յակոբ ըզՀռաքել, եւ Տէր մեր ըզազգս Յարեղեան:

ՄՁԹ.

Լիա չորս որդի ծնաւ, եւ անուանին այսոր կոչեցան,
Ռուբէն, Շըմաւոն, Դեի, եւ Յուդայ զաւակ խընդութեան:

ՄՁ.

Եւ Հռաքել նախանձ բառնայր՝ եւ նրստէր սրգով լալական,
տըրտընջէր ըզՅակոբայ. Տո՛ւր, ասէր, պատճառ ծընընդեան:

ՄՁԱ.

Յակոբ ի յՍտուած ձրգէր, ի տըւող բարեացն ամենայն,
որ Աբրահամու երես զԻսահակ ի ժամ ծերութեան:

ՄՁԲ.

Հռաքել տայ ի կընութիւն Յակոբայ զԲալլայ ծառեկան,
յորմէ ծնաւ երկուս որդիս՝ Նեփթաղիմ, Դան անուանեցան:

ՄՁԳ.

Լիա ծնաւ այլ եւս որդիս՝ Զաքողոն, Սաբար կոչեցան,
ծընաւ եւ Հռաքել զՅովսէփ, Ստուծոյ մարդոյ սիրական:

ՄՁԴ.

Իբրեւ զարեգակըն ճոխ, քան զլուսինն եւ այլ պիտեան.
բաղցելոց հաց կերակրիչ, ծարաւեաց ջուր անմահութեան:

ՄՁԵ.

Երբատ տայր կանանց ւ որդւոց՝ երկիւղիւ կալ աստուածական,
ասաց թըլփատիլ նոցա, եւ յուսով զպատուէրն ընկալան:

ՄՁԶ.

Գրնալ ի յերկիրքն մեր՝ զայն յօժար սիրով կամեցան,
իրբեւ թէ մի անձն եղեն, ի Հոգւոյն այսպէս յանկեցան:

ՄՁԷ.

Ասէր Լարան ընդ Յակոբ՝ Աստուծոյ մարդոյ սիրական,
այսուհետեւ վարձս առցես, եւ հովիւ տեսուչ կաց ի տան:

ՄՁԸ.

Ասէր Յակոբ ընդ Լարան, խայտխարիքն ինձ վարձ բաւական,
յորժամ հօտըրն ծընանին, զխայտխարիքն առից զամենայն:

ՄՁԸ. — 2. — ... զազգըն Յարեթեան,
2. Արեթեայն, Էթ:

ՄՁԹ. — 2. — Զուցի, Է:

1. — այսպէս, ԶԻՅ. այսօքիկ, Թ:

ՄՁԲ. — 2. — յորմէ Նեթթաղիմ ծնաւ

և միւսըն Դան անուանեցան, Ժ:

ՄՁԳ. — 1. — ի յերկիւղ, Զ:

ՄՁԴ. — 1. — Գընալն ի յերկիրքն իւր-

եանց զայն յօժար սրբալիւ կամեցան, Զ
սրտով, Թ:

ՄՁԷ. — 1. — ... Հնորհազարդ և աս-
տուածազան, Ժ:

ՄՁԸ. — 1. — Ասէ, Ժ: խայտխարիքն
2.

2. — զխայտխարիքն, Զ:

ՄՂԹ.

Եւ նա ծիծաղէր զՅակոբ, զոր արհմէր Սատուած գորութեան,
երեք գաւազանս առնէր, եւ յուսով դընէր յաւազան:

Ե.

Ընկուզի, ոշի, սոսի, եւ յուսայր յկատուած պետական,
եւ Տէր ներգործէր այնպէս, որպէս միտք նորա կամեցան:

Ե.Ա.

Եւ յորժամ ծընան այնպէս, Լարանեանքն ահի տրրտմեցան,
եւ Յակոբ կրէր երկիւղ. եւ յուղի անկեալ չընեցան:

Ե.Բ.

Հռաքէլ գողացաւ զչաստուածսն, և ոչ ի դէմս երկրրպագութեան,
այլ յանդիմանէր զԼարան, թէ չաստուածքն չեն զօրական:

Ե.Գ.

Ի կտուրէն դարձաւ Լարան, եւ լուաւ զչուելն Յակոբեան,
եհաս չորս հարիւր արամբբ, եւ չկարաց յաղթել Յակոբեան:

Ե.Դ.

Ձի Տէր էր ընդ Յակոբայ, Միքայէլն միշտ պահապան,
ապա հաստատեալ զընայր, ըմբշամարտն անդրաքայական:

Ե.Ե.

Ի կամբս սրբոյ հասան, յափն եկեալ զետոյն Յորդանան,
խորհեցան բարի խորհուրդ, զտասանորդն տալ Եսաւեան:

Ե.Զ.

Չորս հարիւր մանր եւ մեծ գլուխ, ետ և արար սէր եղբայրական,
եւ ուսոյց կանանց և որդւոցն զնա ծառայ ասել Եսաւեան:

Ե.Է.

Անցոյց զամենայն ընդ զետն, եւ Յակոբ մընաց նա միայն,
ուր եւ զօտեմարտ եղեալ, զողջ գիշերն ընդ Տեառն էական:

Ե.Ը.

Խընդրէր զարծակիլն Տէրն եւ Յակոբ զարհմիլն իւրական,
Յակոբ խաբողէն փոխեալ՝ յիսրայէլն եւ յաստուածածան:

Ե.Թ.

Իսկ Տէր կաղացոյց զՅակոբ, մի կարծել երազ տեսութեան,
եւ զի տեսանէ՛ Եսաւ, շիջուցէ ըզբոց խռովութեան:

Ե.Ժ.

Եհաս Յակոբ առ Եսաւ, եւ տեսեալ յոյժ ուրախացան,
զիրկս արկին սիրով միմեանց, շատ լացին, բերկրեալ ջընծացան:

ՄՂԹ. — 2. — ... գաւազան, Ի. զընէր
յուսով, 2.

Ե. — 1. — ուշի, Ժ. յուշի, Խ.

Ե.Ա. — 1. զաստուածսն, 2.

Ե.Բ. — 1. Յակոբայն, Ժ.

2. — Յակոբայն, Է.

Ե.Ե. — 2. — Եսաւայն, Է. զԵսաւայն,
Ժ. Եսաւեան, Խ.

Ե.Զ. — 2. — Եսաւայն, 2ԷԶ.

2. — Չուելի, Խ.

Ե.Դ. — 1. — տեսական, Ժ.

2. — եւ այլ զի խոնարհ մեան, երկիւ-
ղածք եւ աստուածածան, Խ.

3. — եւ այլ զի խոնարհ մեան, երկիւ-
ղածքն որ աստուածածան, Ժ.

ՅԺԱ.

Որդին Սիւքիմայ եմովր, ընդ Դինայ դրատերն Յակորեան,
խառնակեալ պոռքնկութեամբ, զոր լրեալ եղբարց չարացան:

ՅԺԲ.

Դիպող ժամանակ գրտին, եւ զարուս նոցա զամենայն
սըրով սըրահատ արին, եւ իշխեալ անդ հաստատեցան:

ՅԺԳ.

Ռուբէն յանցաւոր գրտաւ, զի գործեաց անպատշաճական,
զի եւ յանկողինըս հօրն, վասն որոյ նըզով կոչեցան:

ՅԺԴ.

Անդրանիկ եւ մեծ էր նա, եւ անկաւ ընդ կըրսերութեան.
եւ հայրըն կամէր զայն տալ Յովսեփայ որ էր սիրական:

ՅԺԵ.

Յովսէփ արածէր ըզհօտն, եւ լին էր հոգւով զիտութեան,
երազ տեսանէր բարի, զոր յաւուր իւրում լըրացան:

ՅԺԶ.

Աւրայ կապէաք ասէ, կանգնեալ իմրն հաստատեցան,
ձեր արայքն իմ արային յերկըրպագութիւն մատուցան:

ՅԺԷ.

Լըւեալ տասնեցունց եղբարցն, դառնութեամբ յոյժ ժըպըրհեցան,
ասնն թագաւոր լինիս, եւ մեր գամբ յերկըրպագութեան:

ՅԺԸ.

Տեսանէր միւս այլ երազ, փառաւոր եւ յորդորական,
պատմէր հօրն իւր Յակոբայ, զոր լրեալ լընոյր խընդութեամբ:

ՅԺԹ.

Արեւն եւ լուսինն ասէր, եւ աստեղը փայլունք մետասան,
առ ոտս իմ անկանէին, լինէին երկըրպագական:

ՅԻ.

Ասէր Յակոբ ընդ Յովսէփ, Աստուծոյ մարդոյ սիրական,
արբայ ինքնակալ լինիս, եւ պատմիս մինչեւ յաւիտեան:

ՅԻԱ.

Եւ ես եւ եղբարքըն քո ծառայեմք քեզ հաշտ եւ հաւան,
լրեալ զայս կըրկին եղբարքն, նախանձով իսկ բորբոքեցան:

ՅԻԲ.

Այնուհետեւ խընդըէին Յովսեփայ դիպող կորըստեան,
զոր Տէր խընամէր սիրով, հրեշտակաց բանակը պահապան:

ՅԺԱ. — 2. — զոր տեսեալ, Ժ:

ՅԺԵ. — 1. — Յովսէփ էր ի հաւերն տան

և լի էր ... ԺԽ:

ՅԺԶ. — 1. — հաստատական, ԶԺԻ:

2. — ձեր որայքն իմ որային, Զ:

ՅԺԷ. — 1. — լուեալ եղբայրցն բարկա-
ցան, Խ:

ՅԺԸ. — 2. — ... լնու ի ցնծութեամբ,

Զ:

ՅԻԱ. — 2. — լուան ... և նախանձով
բորբոքեցան, Խ:

... եղբարցն, նախանձովըն բորբոքե-
ցան, Է:

ՅԻԳ.

Աւուրք ի վերայ անցին, որպէս թէ զոխան մոռացան,
առեալ Յովսէփ հաց խորտիկ եւ տանէր եղբարցն ամենայն:

ՅԻԴ.

Ջոր տեսեալ չարեօք լըցան, նախանձովն իսկ բորբոքեցան,
հըմք տային զայն հենգնելով, զերդ զազան չար յարձակեցան:

ՅԻԵ.

Կամեցան արիւն հեղուլ, բայց Ռուբէն չեղեւ կամական,
առեալ ընկեցին ի հորն, եւ ինքեանք նըստեալ ճաշեցան:

ՅԻԶ.

Ասէին, լեր թագաւոր, մեր լիցուք ծառայք քեզ հաւան,
հանեալ ի զըրօյն ապա՝ ծախեցին յերօտն դահնկան:

ՅԻԷ.

Առեալ տարան յեգիպտոս, դահնապետն ելեալ յերեւան,
զընեաց եւ որդի զըրեաց, եւ պահէր ի յաչքն ի նրման:

ՅԻԸ.

Յովսէփ աւրինակ փըրկչին, և եղբարքն իւր դասուն հրէական,
եւ Յովսէփ իջեալ ի հորն, յեգիպտոս եւ յարգելարան:

ՅԻԹ.

Յիսուս ի յարգանդ կուսին, ի զըժոխս յաւար և ի տապան,
նա սովելոց հաց երեսո՝ Տէր զմարմինն իւր աստուածական:

ՅԼ.

Կինըն Պետափրեայ տեսեալ, վաւաշոտ վառէր ցանկութեամբ,
նեղէր զողջախօսն Յովսէփ, արկանել ի գործ շընութեան:

ՅԼԱ.

Նա վիմի նրման անշարժ՝ թէպէտ եւ լըրբէր սատանայն,
զընայր նա ի յանկողինն եւ խօսէր անպատշաճական:

ՅԼԲ.

Խորտիկ զանազան կազմէր՝ չար ձեղով ի պէտ ցանկութեան,
թողոյր ըզհանդերծն ի նա, եւ փախչէր պարկեշտ մանուկն այն:

(23)

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՅԻԳ. — 2. — հանէր, Ը:

ՅԻԴ. — 1. — իսկ, չուցին, ՋԹԻ. և
նախանձով բորբոքեցան, Խ. նախանձովըն
բորբոքեցան, ԷՑ:2. — հըմ տային, ՋԷ. հըմքաին զայն
հըմքելով, Խ:ՅԻԵ. — 1. — . . . զարիւնըն հեղուլ,
Ռուբէն . . . Խ:2. — խորն, Ը: . . . զերեւալ ճաշն կե-
րան, Խ:ՅԻԶ. — 1. — Ասէին թէ լեր իշխան,
. . . ծառայ . . . Ժ:ՅԻԷ. — 1. — Առեալ յեգիպտոս տա-
րան, ԺԽ:2. — զընեաց և որդացոյց, և պահէր
իւր աչքի նման, Խ:ՅԼԱ. — 1. — լըրբէր, լերբ, 2. լերբ էր,
ԷԺԽ:

ՅԼԲ. — 1. — ի պէտս, ԺԽ:

ՊԵՏԱԿԱՆ

ԶԱՆԱԼԻՔ ԿԱՄ ԶԷԼԱԼԻՆԵՐ

Ճէլալինեբու ծագման իրրե պատճառ ժամանակակից հայ պատմիչները կը մատնանշեն Սուլթան Մահմէտ Գ.ի (1594-1603) ապրկար վարչութիւնը. — Դաւրթեցի, Վաղարշապատ, 1896, էջ 568-9, Դարաշաղցի, Երուսաղէմ, 1915, էջ 13-15.

Ճէլալինեբու ապստամբական և աւերիչ գործունէութեան ամենէն նշանաւոր գէմքերը կը հանդիսանան Եաղըճի (Ապտիւլ Հալիմ) և եղբայրը Տէլի Հասան. — Հմմտ. Լէո, Հայոց Պատմութիւն, Գ. հատոր, Երեւան, 1946, էջ 230.

Եաղըճի չարաղէտ ապստամբութեան սկզբնաւորութիւնը կը դրուի 1597ին. «Թվին ՌիՁ ոմն ապստամբ Ազիճի առուն ել ի միջոյ իւրեանց և ապստամբացոյց զբաղումս ընդ իւր և անթիւ զօրս դու մարեաց և ապականեաց զբաղում գաւառս: Եւ իս ամրացաւ յամուր զգեկին Եղեսիոյ մի ամ և կէս». — Դարանաղցի, էջ 24: Հմմտ. Դաւրթեցի, էջ 632.

Դաւրթեցի կարգ մը մանրամասնութիւններ և թուականներ ալ կու տայ մեզի. «Դարձեալ ի սոյն թուին զօրացաւ Ղարայեազիլին, և էսո զՈւրհայու բերդն [Ռեճ = 1599] Հոկտեմբերի Թ [= 9] յաւուր յերեքշաբթի, որ և յառաջագոյն ի քաղաքն էր»:

«Այս Եազիլիս աշխարհաւ էր Կապազովկիոյ(*), սուլթայ գոյով՝ և ժամանակս ինչ եկաց ի յՈւրհայ տա մօլլայ մի ուսման աղագաւ և յետոյ եղև թֆանքիլ՝ և եկաց զինուորութեամբ ի սպասաւորութիւն այ-

(*) Հաւանաբար Զոռում գիւղաքաղաքն. «ոչ ի թագաւորական տոհմէ էր և ոչ ի մեծ ազգէ, այլ գոհնիկ և ոչինչ քան զամենայն մարդիկ». — Դաւրթեցի, էջ 569.

Ուրիշներու համաձայն, Ենիշէրինեբու որսորդ գունդին գնդապետներէն էր Դարաեաղըճի և ինքզինքը ինչ Պէնիշէտտաւ ընտանիքէն սերած կը համարէր և զօրոյց հանած էր թէ Մարգարէն իրեն երեցած էր և իրեն խոտաւցած փոքր Ասիոյ վեհապետութիւնը. — Ալլոյաճեան, Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, Ա. էջ 602.

ւոց իշխանաց. յաղթող ի պատերազմունս, և յետոյ ինքնագլուխ եղեալ ժողովեաց զընկերս՝ ապստամբեալ ի թագաւորէն, բազմացոյց զօրս իւր, մինչ զի առկն թէ զերեսուն և զվեց հազարապետ ունէր, որ Բօլուկբաշի կոչէին». — Դաւրթեցի, էջ 632.

Նոյն թուականին «Հոսէյն փաշայն ապստամբեցաւ ի թագաւորէն և կողոպտեաց զբաղում տեղիս և եկեալ պաշարեաց զԵսաբիւս. և ի նոյն ամին գնացեալ յՈւրհայ միաբանեցաւ ընդ Եազիլիսն: Եւ եօթն մարդ ի զինուորաց քաղաքին սպան Եազիլին. զոմանս կախելով, զոմանս խեղդելով, զի որն պարոն էր և որն չափուչ, և ինքն տիրեաց քաղաքին, և յիւրմէ փախուցեալ էր փոխանորդն փաշային». — Դաւրթեցի, էջ 633.

«Դարձեալ ի նոյն թուին, Հոկտեմբերի ԺԵ [15]ին, յաւուր երկուշաբթի, Փիւլայ փաշայն և Մախսուտ բէկն եկին ի վերայ Եազիլիսն յՈւրհայ, և սաստիկ պատերազմ արարին ի զինաց սուրբ դաստառակին և ոչ կարացին առնուլ զնոս»:

«Դարձեալ ի սոյն թուին Հոկտեմբերի տասն և ութին եկն վէզիրն, որ փոխանորդ է թագաւորին, Մահմէտ փաշայ կոչեցեալ, սա եկն ի վերայ Եազիլիսն յՈւրհայ և խտարեցաւ ի քաղաքն, եօթանասուն և երեք օր». — Դաւրթեցի, էջ 633.

Պաշարողները շատ քանք թափեցին ներս մտնելու բայց չյաջողեցան: «Յոր կողմն որ խրամահատէին ի զրսեւն՝ նա ի ներքուստ արագ արագ ամրացնէր ի զիշերի: Եւ յորժամ որ ոչ կարացին առնուլ զբերդն քաղաքովն՝ առաջարկեցին որ աւլըստամբ Հիւսէյն փաշան իրենց ձեռքը յանձնուի և իրենք թողուն երթան: «Նա՛ զառաջինն ոչ կամեցաւ տալ. նա՛ քաղաքացիքն և իւր զօրքն ամենեքեան միաբան աղաղակեցին թէ՛ տո՛ւր զինչ նոքա խընդրեն, զի կու նեղիմք յերեսաց սովին: Լաւ է մին մարդ կորնչել, քան մեք ամենեքեանքս: Յակամայ և ի հարկէ հաւուր ի

(*) Վէզիրը (Սարտար) 40 կամ 50 հազար զօրք ժողովեց Ամիրի մէջ և զնաց Ուրհայ Եազիլիին դէմ, բայց չկրցաւ յաղթել ապստամբին և ձեռնուռնայն ետ դարձաւ. — Հմմտ. Դաւրթեցի, էջ 86 և 569, Ազարիւս Սաանեցի, Հանդ. Ամս., 1930, էջ 327-8.

ձեռք նոցա, և նոքա կախեցին զպարսպէն և իջուցին առ նոսա: Եւ նոքա առեալ զնոցին ի բաց և այլ ոչ կամեցան պատե-
րազմել առ ժամանակ մի:» — Դարանազ-
ցի, էջ 25: Հմմտ. Դաւրիմեցի, էջ 633-4, ուր իբրեւ թուական նշանակուած է Ռեթթ [= 1600]:

«Եւ յետ այնորիկ երկուցեալ ի թագա-
ւորէն, զուցէ աշխարհագումար ժողովով
զայցին ի վերայ և ի նեղ արկանեն զքա-
ղաքն վասն չքաւորութեան ամենայն պի-
տոյից մարդոյ և անասնոյ, և ինքն իւրովի
եղ արտաքս ամենայն զօրօքն և զնոց ուր
և կամեցաւ: Եւ զառաջին ոչ ասնէին աւար
և թալան և կամ միւսս ումեք, բայց ի
պիտոյից կերակրոց մարդոց և անասնոց,
եւ եկին ի Զոռոմայ երկիրն և անդ ձմեռե-
ցին և ոչ ընդ ումեք մարտնչել և կամ
միսս ասնել կամէին, որ ի Բաբելոն քա-
ղաքէն ումեք վաճառական հայերք պատ-
մեցին մեզ թէ՛ մինչ մեք զայաք յԼատաւ-
բոլէն, և եկեալ պատահեցաք Աղիճուն և
առաջներովն անցաք, նա՛ քնաւ չխօսեցան
ընդ մեզ, այլ քաղցրութեամբ և աղաչելով
ողորմութիւն խնդրեցին, որպէս զմուրացիկս
մին դատառակ սփռելով ի վերայ ճանա-
պարհին: Զինչ մեր յօժարութիւնն և կարն
էր՝ արկաք և անցաք. նա՛ չնորհակալ ե-
ղեն և չար ումեք ո՛չ խօսեցան և անցաք
և եկաք խաղաղութեամբ:»

«Եւ անպէն ի նոյն երկրին մեռաւ Ա-
ղիճին իւր մահուամբն և եղին հեծելա-
զօրքն զեզրայր Աղիճուն ի տեղի եզրօրն
և ամենեքեան հազարնոց եղեն նմա:» —
Դարանազցի, էջ 25-6:

Դաւրիմեցիի պատմութիւնը սակայն
տարբեր կերպով կը պատկերացնէ Նազըճիի
ընթացքը: Մահմէտ փաշայի հետախուզէն
եաք (Ռեթթ, Դեկտ. 24 չր. օր) «Դարաշ-
եաղիչին չարչարեաց զՈւրհա սաստիկ հար-
կապահանջութեամբ(*), և զլիսատեաց քա-
հանայ մի Աբրահամ անուն, և զայր մի
տանուտէր Սքանդար անուն, Յունուարի
քսան և երկու, յաւուր երեքշաբաթի:» —
Դաւրիմեցի, էջ 634, Հմմտ. նաեւ էջ 569
-570:

(*) «Եւ զխաբաջն (զլիսահարկ) զոր հանապաղ
թագաւորն անուոյր ի ժողովրդոց, այս Նազիչիս
զերկու տարւոյ խաբաջն ինքն էաւ, և իւրոց
զօրացն ունէիս բաժանեաց:» — Դաւրիմեցի,
էջ 86:

«Դարձեալ ի սոյն թուին Դարաշեաղի-
չին տիրեաց Թոխաթոյ՝ և Ամաթոյ՝ և
Մարգուանու(*): Զօռոմու, և եղև սոժա:
— Դաւրիմեցի, էջ 634:

«Թուին Ռեթթ [= 1601] տիրեաց Դարա-
եաղիչին զՍերաստիա կողոպտելով և աշ-
րելով և զքաղաքս կոտորելով, և եղև
սոժ մեծ:» — Դաւրիմեցի, էջ 634: Այսօ-
յաճեան, Պատմ. Եւզոկիոյ Հայոց, էջ 276:

Սերաստիոյ շրջակայ գիւղերը կ'աւեր-
ուին և կ'անմարդանան: Քաղաքին երկու
հազար տուն հայերէն կը մնայ միայն 600
տուն, միւսները կը ցրուին, կը հեռանան:
— Լեհացի Սիմէոն Կպիր, Ուղեգրութիւն,
Վիեննա, 1936, էջ 188-9:

«Դարձեալ ի սոյն թուին Դարաշեաղի-
չին յաղթեաց Իբրահիմ փաշային ի Կեսար-
իա:» — Դաւրիմեցի, էջ 634:

Ըստ Դաւրիմեցիի Ռեթթի = 1602 թիւին
սատակեցաւ Դարաշեաղիչին (էջ 634):
Ուրիշներ կը գրեն թէ Սքքօլու Հասան
փաշան Սէփէթլիի մէջ վերջապէս յաղթեց
Դարաշեաղըճիին, որ խոյս տուաւ գէպի
Ճանկիկ լեռները, ուր մեռաւ իր ստացած
վէրքերէն: — Այսօյաճեան, Պատմ. Հայ
Կեսարիոյ, էջ 605:

Նազըճիի մահէն ետք իրեն կը յաջորդէ
եզրայր Տէլի Հասան կամ Հասան Ակի:
Դարաշեաղի սպէս կը շարունակէ իր
պատմութիւնը: Սերաստիոյ փաշան իրենց
վրայ պատերազմի կ'երթայ և կը պար-
տուի և փախչելով կ'ապաստանի Սերաս-
տիա: Հասան պէկի զօրքերը կը հետապն-
դեն զայն և կը կոտորեն փաշային զին-
ուորները: Փաշան կը փութայ պաշտպա-
նել միջնաբերդին մէջ, իսկ Հասան պէկի
զինուորները անխնայ կը ջարդեն հայ ու
տաճիկ քաղաքացիները, որոնցմէ շատեր
մազապոյրձ փախչելով կը պահուըտին
լեռներու մէջ:

Մինչ ըմբոսաները ամբռնութիւններուն
դէմ կը մարտնչէին, լուր կը հասնի թէ ըմ-
տամպօղէն Հասան փաշան կու գայ Հասան
պէկի դէմ կռուելու: Ասոր վրայ ըմբոսաները

(*) Ուրիշ տեղ մը յիշած է նաեւ Բուրսայ և
Անկիւրիայ քաղաքները: — Դաւրիմեցի, էջ 86:

Յիշատակագիր մը ալ Ուրսայէն ետք կը զնէ
Մալաթիան: «Եւ տարի մի այլ եկեալ Մալաթիա
բնակեալ և զնոսա այլ թալանեալ և մերկացու-
ցեալ ի հոցեոր և ի մարմնաւոր բարութեանց:» —
Այսօյաճեան, Պատմ. Եւզոկիոյ Հայոց, էջ 1571:
Այսօյաճեան, Պատմ. Եւզոկիոյ Հայոց, էջ 1571:

կը չուէին զէպի կողմերէս կամ Շիպ-Ղարա-սար: Վէպիր Հասան փաշան իր ընտանիքը և գոյքերը Ամրթէն Թօխատ բերել տալու համար մարդ գրկած էր. Հասան պէկ երբ կ'իմանայ թէ փաշային ընտանիքը կ'անցնի Կամախի քովէն, կը փութայ անոնց զէմ և յանկարծակի յարձակելով կը կողոպտէ զանոնք և շատեր գերի կը բռնէ: Բայց փաշային կրնը կը յաջողի պահուելով քա-րայրի մը մէջ, ուրկէ կ'ազատուի հայ ծե-րունիի մը միջոցաւ, ու ապա կը տարուի Թօխաթ՝ փաշային քով. — Հմտ. Դարա-նաղցի, էջ 26—29:

«Եւ Հասան պէկն յորժամ ետես զիւր աջողութիւնն ի վերին զօրութենէն լինե-լով՝ դարձեալ ուժ առեալ զրո՛հ տալով զնաց ի Թօխաթ ի վերայ փաշային ի պա-տեճազմ: Եւ վաղիրն երկուցեալ յերեսաց նոցա, ելեալ ամրացեալ ի բերդն Եւզոկի-րոյ: Եւ ջալալիքն եկեալ յանդիման բեր-դին, ուժգին ձայնիւ զոչէին և հայհոյե-ին... Եւ յետ այս անորգանացս վերայ՝ զփաշան այլ սպանին թվանգով, յորժամ հայէր ի պատուհանէն զէպի ջալալիքն, ի նշան առին ի գիմացէն և սպանին» — Դարանաղցի, էջ 29—30:

Դարանաղցիի գրածներուն վրայ կան ուրիշ աւելցուելիք ծանօթութիւններ: Այս պէս, իր եղբորը վրէժը լուծելու համար Հասան պէկ կը յարձակի Սօքքու Հասան փաշային վրայ և զայն մինչև Թօգատ կը քշէ: Հոն քաղաքին խրամներուն մէջ կը սպաննուի Հասան փաշան և քաղաքը կ'իյ-նայ ապստամբներուն ձեռքը. — Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, էջ 605:

Ղարա Եազըճի Տէլի Հասանի Թօխաթ մուտքի թուականն է 1602 Մայիս 29 չք: Իր զօրքերը ամբողջ քաղաքը անխնայ կ'աւարեն ու կ'աւերեն: Բնակիչներէն շա-տեր կը փախչին կ'երթան Կ. Պոլիս, Պրու-սա, Էտիրնէ, Ուսումէլի (Թրակիա), Ֆրան-սա, Պուղտան (Հունգարիա), Լեհաստան, Ուրիմ, և Պարսկաստան (*): Այնպէս որ քաղաքին հազար տուն հայերէն կը մնայ հինգ հարիւր տուն միայն. — Ստեփանոս Երէց Թօխաթցի, Ողբ ի վերայ Եւզոկիա

(*) Լեհացի Սիմէոն Դպիր կը գրէ. «Եւ կայր Մըսր [= Դահլիշ] հայ աւելի քան զՅձ [= 200] տուն, ամէն ձէլալոց փախուցեալ» — Ուղե-գրութիւն, էջ 217:

մեծ քաղաքին: Ալիշան. Հայագրաբան, էջ 605—608: Նոյն նիւթին վրայ նաեւ Յա-կոր Երէց Բաթուկեաց Թօխաթցի, անդ, էջ 608—610: Դաւրիժեցի էջ 88, 147—8, Լե-հացի, էջ 187: Պատմ. Եւզոկիոյ Հայոց, էջ 278, 285:

Յաջորդ տարին, 1603ին, ասորիճեալ Հասան պէկ անուն ճէլալի եկեալ է աստի քաղաքս Բոթահիա, և այրեալ է զքաղաքս, և երկու եկեղեցիքս ի հետ այրեցան, զՍր. Աստուածածին և զՍր. Թորոսն» — Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, էջ 605 ծնթ.:

Դարանաղցիի համաձայն երկու տարի վերջ ՌԻՄ'ի (1605) թուին «Եկն Ալիճուն եղ-բայր ջալալի Հասան պէկն ի յԼստամբոլս երեք հարիւր ձիաւորօք, որ այլքն կոտո-րեր էին ի պատերազմին, և հնազանդ եղև թագաւորին, և ետուն փաշայութիւն ի վերայ Պոստնայի ազգացն, և անդէն սպա-նին Պոստնացիքն զինքն և ամենայն ջալալի զօրսն իւր վասն չարութեան իւրեանց» — Դարանաղցի, էջ 92: Հմտ. Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, էջ 605—6:

Երկրորդաբար նշանաւոր ջալալի ա-պստամբներ կը հանդիսանան Ղարաղաշ, Թաւուշ, և Ճանփուտ, որոնց մասին ե-ղած համառօտ տեղեկութիւնները կը ներ-կայացնենք ստորեւ:

Ղարաղաշ (1600—1604). — Ասոր գոր-ծունէութիւնը կ'ընդգրկէ մօտ հինգ տար-ուան շրջան մը: Ան իբրև ապստամբ կ'ե-րբի 1600 թուին. — Դաւրիժեցի, էջ 634:

Երեք տարի ետք, 1603ին, իր մասին կը կարդանք. «Ղարաղաշ անուն զօրպա-պաշի բազում զօրօք ջալալովք եկն նստաւ յերզնկան» — Դարանաղցի, էջ 41:

Անոնք քաղաքը կը հրկիզեն, շատ մզկիթներ կ'այրին, բայց հօթը եկեղեցի-ներ անվնաս կը մնան. — Դարանաղցի, էջ 144:

Իր հրոսակները կ'աւերեն նաեւ Բա-բերդի շրջակայ գիւղերը. — Նոյն, էջ 42:

Նոյն տարին Գրիգոր վրդ. Դարանաղցի Բաբերդի մէջ կը գրէ. «Ի դառն և յանբարի ժամանակիս, որ կրկին սկիզբն եղև յա-րուցման Ջալալոցն և խուռն աւերման աշ-խարհիս Հայոց» — Տաշեան, Յուցակ Զե-ռագրաց, էջ 410:

Հաւանաբար նոյն տարին Թօգատն ալ կ'ենթարկուի իր աւերածութեան: Թօգատ-

ցի Ստեփանոս երէց, որ Կաֆայ ապաստանած էր, 1604 թուին յիշատակարանի մը մէջ կը գրէ. «յետ Ղարաեաղըճուն» Ղարաղազ պօլսկ պաշին եկաւ կրկին էրեց և աւերեց զԹաթաթ և ամենեքեան հլաք փախստական եկաք ի աստուածաշէն և ի տիրախնամ մայրաքաղաքս ի Կաֆանո. — Պատմ. Եւդոկիոյ Հայոց, էջ 1574:

Յաջորդ տարին, 1604ին, օսմանեան զօրաց ապարապետ Ճղալի որդի փաշան, որ պարսից զէմ պատերազմի կ'երթար, կը հասնի Մերաստիա և զանազան խոստումներով կը յաջողի ջալալիները հնազանդեցնել և տանիլ պարսից զէմ կողմերու: Նախ Ղարաղազը կու գայ իր զինուորներով և ապա արիւններ. — Դարանաղցի, էջ 43: Դաւրիթեցի, էջ 634:

Ջալալի զօրքերը Արզրուսի դաշտին մէջ չատ չարիքներ կը գործեն. — Դարանաղցի, էջ 44-5:

Պատերազմէն հտք Ղարաղազ կը կարգուի Մալաթիոյ փաշայ, և հոն իր գործած անօրէնութեան համար կը սպաննուի տեղացի իշխանի մը որդիին ձեռքով, և իր չար զօրքերը կը ցրուին. — Դարանաղցի, էջ 46-8:

Թաւուլի ապստամբութիւնը կը սկսի ըստ Դաւրիթեցիի 1603ին (էջ 634), Ան ունէր 12000 մարդ (նոյն, էջ 87): Նոյն պատմիչին համաձայն 1608 թուին «աւերեաց Թաւուլ անուն ջալալին զՔարբեղդու գաւառն և զԲալուշայ» (էջ 636): Թաւուլի ապստամբութեան շուրջ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կու տայ Սրապիոն օրկ. Բարբեղդացի, իր 1608ին գրած մէկ յիշատակարանին մէջ, այսպէս. «... պիղծ Թաւուլն եկեալ ժՌ հեծելօք ի յերկիրն Կիլիկեոց և առեալ զԱտանայ, զԹարսիս, զՍիս, զՂարս և բազում աւեր էած և ԵՃ արու մատաղ տղայք գերի տարաւ ի Ատանոյ: Եւ անտի դիմեալ ի վրայ երկրին Մարաշոյ աւերելով և եկեալ հասաւ ի Սեփաստիայ և անտի եկեալ ի Եկեղեցաց գաւառն և բազում աւեր էած աշխարհի մինչև ի մեծ ծովեղբերն Եփեսոս, ի զմոխն: Եւ անտի դարձեալ եկն ի Կոնիոն, ի Գաղատիայ, ի Կաստամունի և անտի ի մեծն Պոնտոս Տրապէզս և այրեաց զքաղաքս զայս և զնաց կրկին ի Երզնկան» (Հանդ. Ամս. 1936, էջ 337):

Այս ահարկու չարագործին ապաստանութեանց վերջ մը կը դնէ Գուլուճու Մուրատ փաշան (Դարանաղցի, էջ 143-4):

Ճանիողլաք Ալի փաշան կ'ըլլայ վերջին երեւելի ջալալին: Դաւրիթեցի 1605 թուին կը դնէ անոր ապստամբութիւնը:

«ՌՅԴ Թուին ապստամբեցաւ Ջանփաշատ Ալի փաշան, որ էր ամիրայ Բիլիսու, և զօրացեալ սա էսո զՋալալ քաղաքն, և տիրեաց նմա ամս երկու և կէս, ապրատամբեալ ի թագաւորէն» — Դաւրիթեցի, էջ 635:

Ապա 1608 թուին սառաքեաց Սուլթան Ահմատն զՄուրատ փաշայն ի վերայ Ջանփոլատցի Ալի փաշային ի Հալապ, և եկեալ կոտորեաց զզօրս նորա ի դաշտին, որ կոչի Դօգարշինուկ, և զինքն փախստական արար. — Դաւրիթեցի, էջ 636:

Դարանաղցիի համաձայն Ճանիողլատ, Բիլիսի աէրը, 1606ին կը դառնայ ջալալի և կը նեղէ Հալապն ու Շամը: Ապա Մուրատ փաշա կը կոտորէ անոր զօրքերը Հալապի մէջ, օրուն վրայ Ճանփոլատ կ'երթայ Կ. Պոլիս և հպատակութիւն կը յայտնէ Սուլթան Ահմէտ առաջինին (1603-1617): Թագաւորը իրեն կու տայ Պուտուժի փաշայութիւնը, ուր երթալէն քիչ ետքը կը սպաննուի. — Դարանաղցի, էջ 101:

Ջալալիներու ապստամբութիւնը վերջացնելու պատիւը ուրեմն կը պատկանի Սուլթան Ահմէտին, և մանաւանդ իր կարող զօրավար Գուլուճու Մուրատ փաշային, որ 1608 Դեկտ. 18ին, ստարիուկէս անգուլ անխոնջ աշխատանքէ հտքը, յաղթական փառքով մայրաքաղաք մտաւ. — Օրմանեան, Ազգապատում, էջ 2308: Հմտ. նաև Դարանաղցի, էջ 18-19, և 144:

* *

Ծէլալիներու կատարած հարստահարութեանց և անոնց յաջորդող ահաւոր սովին պատճառով անթիւ հայեր գաղթականի ցուպը ձեռք առած և հեռացած էին իւրեանց հայրենի տուններէն: Մեծ թիւ մը գացած ապաստանած էր Կ. Պոլիս, ուր նախապէս հաղիւ թէ ութսուն տուն տեղացի հայ կը գտնուէր ըստ Լեհացի Սիմէոն զպրի. մինչդեռ 1608 Սեպտ. 10ին, իր գրածին համաձայն «եկն և ղարիպն աւելի քան

գլխաւորապէս հազար տուն ի Ստամբուլ, Պալատա և Սկուտարն: Քանզի յօթեան խան ձէլալիքն աւիրել էին. և ամենեքեան հալածեալք և փախուցեալք անդ էին հանգուցեալք: Եւ թէ հաշուես ի Պուղտանայ մինչև Ստամբուլ, պոլսուն Ուսուսէլին մինչև մեծն Վանատիկ, նա չկայ քաղաք, գեղ կամ չփողիկ, որ հայ չկենայ. — Ուղեգրութիւն, էջ 8:

Մուրատ փաշա, իր զօպիչ արշաւանքէն երբ յաղթական կը վերադառնայ, քիչ ետք թագաւորէն հրաման կը հանէ որ պանդուխտները իրենց տեղերը վերադառնան. շատեր սակայն զանազան միջոցներով կը մնան Կ. Պոլիս և Թրակիա (Դարանաղցի, էջ 145-7): Բայց եօթ հազար հոգիէ աւելի բազմութիւն մը, Հայ և Տաճիկ, ստիպուած կը վերադառնան իրենց նախկին բնակավայրերը (Դարանաղցի, էջ 148):

Ժամբուն վրայ կը տեսնեն որ ջալալիներու մնացորդներէն Մուրթատ անուն զօրազուլ մը վրան զարկած է Հաճի-Համզա ըստեւ տեղը, բայց տուն վերադարձող զաղթականներու կարաւանին չարիք մը չ'ըներ. — Դարանաղցի, էջ 149:

Ջալալիներու յարուցած խռովութիւնները յատկապէս վատթարացուցին երուսաղէմի միաբանութեան վիճակը: Որովհետեւ անոնք «վրդովեցին զերկիրն ամենայն, և եղեն հայ ազգս խեղճ և ողորմելի, և յերուսաղէմ հարկատուութենէն ոչ կարաց բառնալ, և եղին զամենայն խաչ և աւետարան և եկեղեցիս գրաւ ի քովն տաճկաց, և էր պարտքն ի էմիր [= 27000] զըլ.». — Պողարեան, Յուցակ Զեռ. երուսաղէմի, Գ. էջ 194:

«ձէլալիներու վախը տիրապետած էր ամէնքին. Սուրբ Աթոռի միաբաններէն ոչ ոք չէր համարձակեր նուիրահաւաքութեան համար Բերիայէն անդին անցնիլ. դադրած էր նաև ուխտաւորներու երթեկը» երուսաղէմ. — Սաւալանեանց, Պատմ. երուսաղէմի, էջ 564:

Այդ տագնապալի և վտանգաւոր շրջանին նախախնամութիւնը տնօրինած էր որ Ս. Յակոբեանց վանքը ունենայ իր անձնուէր վարիչը յանձին Պարոնտէր Գրիգոր պատրիարքի:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԲԱՌԵՐՈՒ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կաթոլիկոս և կաթոլիկէ յունարէն բառ մըն է, քաթոլիֆոս, քաթոլիֆի, որ բարդուած է քաթա՝ (պէս, բոս) և օլոս (հանուր, ամբողջ, ամենայն) ածականէն, և կը նշանակէ ընդհանրական:

Կաթոլիկէ բառը նիկիական հանգանակով նուիրագործուած է իբրեւ ստորագիլի քրիստոնէական եկեղեցւոյն. «Հաւատամք և ի մի միայն ընդհանրական (= կաթոլիկէ) եկեղեցին»: Այսինքն, առանց յարանուանութեան, Յիսուս Քրիստոսի մի եկեղեցին, որ ընդհանրական է և կը պատկանի բոլոր ազգերու հաւատացեալներու ամբողջութեան, այսինքն՝ չի պատկանիր միայն հայուն կամ հոգումին կամ լատինին՝ զատ զատ: Եւ իրօք այսպիսի ազգայնական և յարանուանական առանձին ըմբռնումներ և հասկացողութիւններ չկային քրիստոնէական աշխարհի մէջ, Քաղկեդոնի ժողովէն (451) առաջ, և եկեղեցի ըստեւ ատեն կը հասկցուէր Քրիստոսի՝ Եկեղեցին, որ մեկ է, ընդհանրական (կաթոլիկէ) է, առաքելական է և սուրբ է:

Գալով կաթոլիկոս բառին, շատ հին է ատոր գործածութիւնն ալ Հայոց մէջ, քահանայապետի և եպիսկոպոսապետի իմաստով, նոյնպէս Վրաց և Աղուանից եկեղեցեաց մէջ:

Ասորի եկեղեցւոյն ալ հովուապետը կը կոչուի Կաթոլիկոս (cathoulico). այնպէս որ բառը թէև օտար, բայց ուրիշ շատ մը բաներու պէս, հայացած է բոլորովին և նուիրագործուած է Հայ պատմութեան և Հայ եկեղեցւոյ մէջ:

Լուսաւորէն սկսեալ իր բոլոր սերունդին եպիսկոպոսապետները մինչև Ս. Սահակ, Կաթոլիկոս անունը փառաւորած են, ատոր տալով սրբազան պաշտօնին բարձր իմաստը, նուիրական ըմբռնումը և արժանիքի ու գիրքի վսեմ հասկացողութիւնը:

(Սիոն, 1928 Յունիս, էջ 183-184):

ՅԱՆԿ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆՑ

1958 ՅՈՒՆՈՒԱՐ Ի-ԷՆ ԱՊՐԻԼ 30

Յարգանքան Տիմար

Յունուար	2.— Աբգարեան Աւանդէն՝ Պլսոյ Պսրբնի միջոցաւ (ընդհ. կարեաց)	217. —
»	13.— Տէր Եւ Տիկ. Արսաշէս Օսապաշեանէն՝ Նիւ Եորք (Ա. Թ. Վրժն)	8.791
»	13.— Տէր Եւ Տիկ. Բեգրակ Իզմիշեանէն՝ Լոնտոն (Ժոնգ. Վրժն)	49.750
»	14.— Տիկին Մեհերիւպէ Թիմուրէն՝ Լոս Անճէլըս (Ա. Թ. Վրժն)	9.100
»	14.— Աւետրեան. Եկեղեցւոյ Տիկիններէն՝ Ուէլլի (» »)	8.500
Փետր.	28.— Տիար Ճիվան Գարակէօղեանէն՝ Ֆրէզնո (» »)	8.200
Մարտ	5.— Տիար Զարիկ Ասեմեանէն՝ Ռիչմոնտ (» »)	8.500
»	20.— Հերի Պրոք Ընկերութեանէն՝ Պէյրուս (» »)	236. —
»	24.— Տիար Գրիգոր Տէր Մասթոսեանէն՝ Ոսթրալիա (ընդհ. կարեաց)	36. —
»	24.— Տիկին Արսէնակ Պետիկեանէն՝ » » (» »)	9. —
»	24.— Տիար Յարութիւն Պիլագարեանէն՝ Պոլսոյ (» »)	36. —
Ապրիլ	29.— Կեստր Տիկնանց Միւսթեանէն՝ Ֆիլադէլֆիա (Ա. Թ. Վրժն)	8. —
»	29.— Տիար Սեդրակ Սուլթանեանէն՝ » » (» »)	10.500
»	29.— Օրիորդ Ա. Ամբաստանէն՝ Թուրքի (» »)	17. —
»	29.— Տիկին Թումանեանէն՝ Լոս Անճէլըս (» »)	8.500
»	29.— Տիար Աղասի Ալվազեանէն՝ Սաֆրամէնթո (» »)	9.050
»	29.— Տիար Ճան Յովնանեանէն՝ Ֆրէզնո (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Մ. Միքայէլեանէն՝ Պոսթըն (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Ովաննա Տէր Յակոբեանէն՝ Պոսթըն (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Յ. Ա. Քոլլինգէն՝ Օքլեն (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Արմէն Սմանեանէն՝ Նիւ Եորք (» »)	9.050
»	29.— Տիար Սիմոն Ճինկոզեանէն՝ Տիքսոյ (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Սրբուհի Պսակեանէն՝ Նիւ Եորք (» »)	9.050
»	29.— Տիար Սիմոն Շմաւոնեանէն՝ » (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Ս. Լ. Յակոբեանէն՝ Ֆրէզնո (» »)	36. —
»	29.— Տիկին Աբրահիմ Սողիկեանէն՝ Շիքալօ (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Թագուհի Դանիէլեանէն՝ Պոսթըն (» »)	9.050
»	29.— Տիար Արմի Աւետեանէն՝ Ֆրէզնո (» »)	9.050
»	29.— Տիար Ա. Բարեշեանէն՝ Ռիչլի (» »)	9.050
»	29.— Օրիորդ Զ. Ասլանեանէն՝ Շիքալօ (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Լիլի Գասպարեանէն՝ Սաֆրամէնթո (» »)	9.050
»	29.— Տիար Արա Եարսլանէն՝ Նիւ Եորք (» »)	9.050
»	29.— Տիկին Ս. Տ. Դաւիթեանէն՝ Քիլմէն (» »)	8.500
»	29.— Տիկին Հայաստան Պէյրուսէն՝ Ֆրէզնո (» »)	8.500
»	29.— Տիքսոյի Հայ Վերեաններէն՝ Տիքսոյ (» »)	17.500
»	30.— Տիար Երուանդ Հիւսիսեանէն՝ Միլան (Ժոնգ. Վրժն)	288. —
»	30.— Տիկին Փետրուկ Պապայեանէն՝ Թորոնթո (» »)	180. —
»	30.— Կիւլլապի Կիւլլապեանէն՝ Հիմնադրամէն (» »)	1260. —
»	30.— Տիկ. Հ. Նազրեանէն՝ Ֆրէզնո, փոխան ծղկեպսկի. (ընդհ. կարեաց)	187.200
»	30.— Տիար Միլտոն Իգնատիոսէն՝ Նիւ Եորք (» »)	36. —
»	30.— Տէր Եւ Տիկին Գուրուշեանէն՝ Սէլմա (» »)	9. —
»	30.— Տիար Յարութիւն Պիլագարեանէն՝ Պոլսոյ (» »)	25.200

ԾԱՆՕԹ. — Նուիրատներու յաջորդ ցանկը պիտի հրատարակուի յառաջիկայ տարի,
1959, Միացի յունիսի քիւին մէջ:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՇՆՈՐՀԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆՔ

Ա. Ծաղկեայ փիլոսոփիայի և լանջախաչի տրւելութիւն: — Ս. Արթուրյա Միաբաններէն Տ. Զաւեն Վրդ.ի եւ Տ. Անուշաւան Վրդ.ի բարեւոյթ ծառայութեանց ի վարձատրութիւն, Ա. Արթուրյա Տնօրէն Ժողովը որոշեց որ ամեն ծաղկեայ փիլոսոփիայի և լանջախաչի ստանան: 14 Յունիս Շաբաթ երեկոյին ամբողջ Միաբանութիւնը հաւաքուեցաւ Պատրիարքարանին փոքր սրահը, ուր Ամեն. ընտելալ Սրբ. Պատրիարքը, Տ. Տիրան Արքեպս., ամենին ծանուցանելով ուրախ լուրը, երկու Հայերու արժանեաց դուռնախինքն քրաւ եւ «Պանպոսի»-ով օժեց երկու օժակից եղբայրները մանիւշակազոյն փիլոսոփիայի և լանջախաչով: Միաբանութիւնը ողջագումամբ շնորհաւորեց իր շնորհընկալ եղբայրները եւ ամենքը նիւթախրուեցան պաշտօնական մը՝ եղբայրական ջերմ եւ մեքենայի մթնոլորտի մը մէջ:

Բ. Վարդապետական իշխանութեան տրւելութիւն: — Յունիս 15ին, Կորուզիկէ Ա. Էջմիածնի տօնին, երեկոյեան ժամերգութեան վերջ, վարդապետական գաւազանի իշխանութեան չորս ասիւնաները տօնեցան, Ամեն. Տ. Տիրան Արքեպս.ի կողմէ, Միաբանութեան հետեւեալ հինգ անդամներուն. — Տ. Գեորգ Աբղ. Նազարեանի, Տ. Ներսէս Աբղ. Բաղուէնեանի, Տ. Վազգէն Աբղ. Գրգրեւելեանի, Տ. Յովսէփ Աբղ. Մաւուրի եւ Տ. Մամբէր Աբղ. Մարգարեանի:

Ըստ Հայց. եկեղեցւոյ սովորութեան, Ձեռնադրիչ Սրբազանը բազմած եր արդէն եկեղեցիի մուտքին կողմը: Բերուեցաւ վարդապետական գաւազանը՝ շղարհով ծածկեալ, որուն կը հետեւէին վարդապետական ասիւնանի թեկնածուները, որոնք ծուկի գալով շնորհաբաշխ Սրբազանին առջեւ, մի առ մի ստացան վարդապետական չորս ասիւնաները՝ եկեղեցիին արեւմտեան, հարաւային, հիւսիսային եւ արեւելեան կողմերուն մէջ: Վարդապետական տրւելութեան բանաձեւերը ընդերուզուած էին շարականներով եւ Աստուածաշնչական պատգամ ընթերցումներով: — Երեկոյեան տեղի ունեցաւ Միաբանական սեղան, ուր Ամեն. ընտելալ Պատրիարքը եւ Գեորգ Տ. Սուրեն եպս. ըրին առիթին յարմար խօսքեր, որոնց պատասխանեց, յանուն իր ընկերներուն, Տ. Վազգէն Վրդ.:

Սիւն, ի գիմաց Ս. Յակոբեանց Միա-

բանական Ուխտին, իր արագին շնորհաւորութեանց կը միացնէ հոգեբաշխ մաղթանքներ՝ որպէսզի վերոյիշեալ Միաբան Հայերը այս առիթով եւս առաւել արժարեն այն շնորհները՝ զորս ստացած էին ի կարգ կուսակցութեան անհանալութեան իրենց ձեռնադրութեամբ, եւ շարունակեն աւելի եռանդով եւ նախաձեռնութեամբ Արթուրյան եւ եկեղեցաւոր գործունէութիւնը, ուր ուրեք ալ ըլլան, ի փառս Աստուծոյ եւ ի պայծառութիւն եկեղեցւոյ:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Փոխանորդ Գաւազան Պատրիարքի առիթով, եւ տեղեւոյ հեռագիրը դիմուեցաւ Ն. Վեհափառութիւն Հիւսէյն Թագաւորին:

Երուսաղէմ, 26 Յունիս 1958

Նորին Վեհ. Հիւսէյն Թագաւոր

Ամման

Յանուն Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Յոգանանի մէջ ապրող Հայ ժողովուրդին, Աստուած յանձնարեալ Ձեր Հեռագիրը դիմուեցաւ եւ կը յայտնենք մեր հաւատարմութիւնը:

ՍՈՒՐԵՆ ԵՊՍ. ՔԵՄԱՆՔԵԱՆ

Փոխանորդ Երուսաղէմի Հայց. Պատրիարքարան

Միաբանար Տ. ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊՍ.Ի

եւ Ս. Ուխտիս Միաբանութեան

Ստացուեցաւ 3 Յունիս րուակիր հետեւեալ հեռագիրը:

3 Յունիս 1958

ԹԱԳԱՌՈՐԱԿԱՆ ՊԱՍՏԱՆ

Գեորգ Տ. Սուրեն եպս. Քեմանեան

Փոխանորդ Պատրիարքարան Հայց. եւ Միաբանակից

Երուսաղէմ

Շնորհակալութիւն կը յայտնեն Ձեր ազնիւ շնորհաւորութեանց եւ բարեմաղթութեանց համար, զորս դիմած էիք Աստուծոյ յանձնարարութեամբ: Կը հայցենք Բարձրաւելն որ առաջնորդէ խոյրեմ անոնց որոնք կը ծառայեն այս երկրին, եւ օգնէ անոնց որոնք ազգի նպասակներուն իրականացման համար կ'աշխատեն:

ԷԼ ՀԻՒՍԷՅՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ — ԲԵՄԱԿԱՆՔ

Կիր. 1 Յունիսին, Նոգեգայտեան տունին առթիւ, Մայր Տաճարին մէջ հանդիսաւորապէս պատարագեց Գեր. Տ. Շնորհք Եպս. Գալուստեան, և քարոզեց, ներկայացնելով Ս. Հոգիին երեք յատկանիշները. Ան իրրև հուր կը մաքրէ, իրրև լոյս կը լուսաւորէ ու իրրև կեանք կը կենսաւորէ: Քարոզէն ետք կարդացուեցաւ Ոսկերեքանի Նոգեգայտեան ձառին աշխարհարար թարգմանութիւնը:

Եր. 7 Յունիսին, Նոգեգայտեան եօթներորդ օրուան առթիւ, ըստ սովորութեան, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Մայրական քի տանիքը՝ Ս. Նոգայն նուիրուած մատրան մէջ:

Կիր. 8 Յունիսին, Ս. Բարութեան Տաճարի մեր վերնամատրան մէջ մատուցուած Ս. Պատարագի ընթացքին քարոզեց Գեր. Տ. Շնորհք Եպս., ծանրանալով օրուան օուրբին — Եղիա մարգարէի — կեանքին վրայ. շնչոյն անոր մէջ նախանշաւորութեան ոգին՝ զոր պէտք է ունենան նաև բոլոր ճշմարիտ Աստուծոյ ևս առաջնորդները:

Նոյն օրը կէսօրէ վերջ, Ս. Հովնաթանեան Կաթողիկոսը իսկ յաջորդ առաջին ժամերգութիւնը պաշտօնեցան ի Ս. Հրեշտակապետ, իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ եկեղեցւոյ կից՝ Ս. Հովնաթանի մատրան մէջ:

Նկատի ունենալով որ Հայոց և Յունաց հաւատարմութեան սեպակները իրարմէն եղող Գեթեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին նորոգութիւնը յաւանդուած կը ձգտէր Յունաց կողմէ, Պատրիարքարանին առաջարկութեամբ և փոխադարձ համաձայնութեամբ, այս Տաճարի ամենօրեայ Ս. Պատարագները 14 Յունիսի Եր. օրը վերականգնուեցաւ Պաշտամունքները դադարած էին այս Տաճարին մէջ 1955 յուլիոսին ի վեր, Ամբողջ Միաբանութիւնը իշաւ Տաճար, և առաջին Ս. Պատարագը մատուցեց Գեր. Տ. Շնորհք Եպս.՝ քանանայական զգեստաւորմամբ. Ներսիսէր Նաև Ս. Թարգմանչացի վրժ. ի աշակերտութիւնը և ժողովուրդի բազմութիւն:

Կիր. 15 Յունիսին, Կարալիկէ եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի տունին առթիւ, Մայր Տաճարին մէջ հանդիսաւորապէս պատարագեց Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողոսեան, և քարոզեց՝ անդրադառնալով երէկուայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ելն ի վերապէն տունին և ապա խօսեց Ս. Էջմիածնի մասին: Քարոզէն ետք կատարուեցաւ Հայրապետական մաղթանք:

Կիր. 22 Յունիսին, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Բարութեան Տաճարի մեր վերնամատրան մէջ:

Եր. 28 Յունիսին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի գիւնեխարաց տունին առթիւ, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ:

Կիր. 29 Յունիսին, Ս. Բարութեան Տաճարի մեր վերնամատրան մէջ մատուցուած Ս. Պատարագի ընթացքին, Հոգ. Տ. Թորգոմ վրդ. քարոզեց, բնարան ունենալով ճիշտութեամբ Քրիստոս, երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեանս:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Կիր. 1 Յունիս. — Կ. վ. ժամը 1.30ին, Պաշտպանութեան Նախարարին կողմէ, Ն. Վեհ. Թագաւորին ի պատիւ, իմ էլ Ամատ գլխիւն մէջ սարքուած նաշկերոյթին, ներկայ գտնուեցան Ամեն. ընտրեալ Ս. Պատրիարք Հայրը և Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Քէմհանեան:

● Կիր. 8 Յունիս. — Կ. վ. ժամը 4ին, Ամեն. ընտրեալ Ս. Պատրիարք Հայրը, հանդերձ Միաբանութեամբ, ներկայ եղաւ Ս. Թարգմանչացի վարժարանի Տարեկան Դաշտահանդէսին՝ Ժող. վարժարանի մարզադաշտին վրայ, և ապա կատարեց յաջող մարզիկներու մրցանակաբաշխութիւնը:

— Նոյն ատեն, Քաղաքապետարանի դաշտին մէջ տեղի ունեցած տեղւոյս կառավարական դպրոցներու տարիկան Դաշտահանդէսին ներկայ եղաւ Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Քէմհանեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Ներսէս Արք. Բապունեանի և Տիար Կարպիս Հինդեանի:

— Նոյն օրը, Խալիլայ անկախութեան տարեգարծին առթիւ, Խալիկան Ընդհ. Հիւպատոսարանին մէջ սարքուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Գեր. Տ. Սուրեն Եպս., հետեւ ունենալով Հոգ. Տ. Վաղդէն Արք. Կրպարեանը և Տիար Կարպիս Հինդեանը:

● Ել. 12 Յունիս. — Երեկոյեան ժամը 6ին, Անգլիոյ Ն. Վ. Էլիզապէթ Բ. Թագուհիի ծննդեան տարեգարծին առթիւ, Բրիտանական Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ սարքուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Գեր. Տ. Սուրեն Եպս., հետեւ ունենալով Հոգ. Տ. Վաղդէն Արք. և Տիար Կ. Հինդեանը:

— Նոյն օրը, Ս. Ուխտիս Միաբաններէն Հոգ. Տ. Դէօրգ Արք. Նալարեան, որ ութ ամիսներէ ի վեր զարմանումի համար կը գտնուէր Լիբանան, վերադարձաւ Ս. Աթոս:

● Ուր. 13 Յունիս. — Կ. ա. ժամը 10.30ին, Ս. Ուխտիս Միաբաններէն Հոգ. Տ. Վարուսան վրդ. Գաղարածեան օդային գծով մեկնեցաւ Պէյրութ, անկէ անցնելու համար Փարիզ և ապա Հիւս. Ամերիկա՝ իր նոր պաշտօնատեղին:

● Կիր. 15 Յունիս. — Ռուսաց Միաբանութեան հաստատան հարկւրամակին առթիւ, Նոյն Միաբանութեան կողմէ, Համարձման Լուսնի իրենց վանքին մէջ սարքուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Քէմհանեան, ընկերակցութեամբ Հոգ. Տ. Հայկասեր վրդ. Պաշտմանի և Տիար Կարպիս Հինդեանի:

● Եր. 21 Յունիս. — Իրիկուան ժամը 7.30ին, Ամեն. ընտրեալ Ս. Պատրիարք Հայրը, հանդերձ Միաբանութեամբ, ներկայ գտնուեցաւ Ժող. վարժարանի լսարանին մէջ՝ Բարեկենդան Սարկաւազներու և Ժառանգաւոր սաներու մասնակցութեամբ կազմակերպուած Դաշնամուրի Նուագաձուլութեան Հանդէսին:

● Բշ. 23 Յունիս. — Առաջատան ժամը 8ին, Ամեն. ընտրեալ Ս. Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Սրբաանութեան անդամներուն, բացումը կատարեց և ապա ներկայ եղաւ ժամեղ. վարժ. և Ընծայարանի Ամսօրէի ֆունկցիանց: Բաշորդ առաջում, Ամեն. Սրբաղան Հայրը կատարեց նաև բացումը Ս. Թարգմանչաց վարժարանի Ամսօրէի ֆունկցիանց:

● Գշ. 24 Յունիս. — Տեղւոյս St. John's Աչքի վիրաւածական հիւանդանոցի անօրէնութեան կողմէ, Ս. Բաղնիկէի առնին առիթաւ օարքուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Գեր. Տ. Շնորհք եպս. Գալուստեան, ընկերակցութեամբ

Հոգ. Տ. Հայկասեր Վրդ. և Տիար Կ. Հինգլեանի:

● Ուր. 27 Յունիս. — Կէսօրէ առաջ, իսլամաց Գուրպան պայրամի առնին առիթով, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս., հետն ունենալով Հոգ. Տ. Հայկասեր Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեանը, շնորհաւորութեան զնայ Գաղաքիս վսեմ. Մուհաքըզին, վսեմ. Միս. Ֆիթին, Կեղը. Ոստիկանապետին և Իրաքի ու Սէուտի Արաբիոյ Հիւպատոսներուն, — Նոյն օրը, Գեր. Տ. Սուրէն Եպս., յանուն Ս. Աթոռոյ և Սրբաանութեան, զնայ Տ. Տ. Եպս. Գուրպան և Սրբաանութեան, զնայ Տ. Տ. Եպս. Նեղու, անոր երիտաւարդ աղան՝ Տահուա Նուր. Հայի մահուան առիթով:

«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԿԻԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆՆԵՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏՈՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Doct. L. Ron Hubbardէն ստացանք հետեւեալ գիրքերը. —

- a) Dianetics – The Evolution of Science. b) Scientology – The Fundamentals of Thought.
c) The Problems of Work. d) Dianetics – The Modern Science of Mental Health.
e) Dianetics 55 – The Text Book of Human Communication.

Portrait de l'Homme Moderne – Suzanne Der Athanassian (նուիրատու):

Highlights of Armenian History and Civilization – H. B. Boghossian (նուիրատու):

Բէքիւրի Աղղ. Մատենագրանէն ստացանք 11 Անգլերէն գիրքեր, ինչպէս նաև. —

- a) The Courtesan's Jewel Box. b) The Scholars.
c) Uncle Kao. d) Contemporary Chinese Paintings in the Traditional Style.

Կեանքի Կարօս (Գերթուածներ) – Մարտիրոս Գուրգենեան (նուիրատու): Հալէպ, 1957:

Վախնանը (Վէպ) – Գուրգենի Պ. Միքայէլեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1957:

Պատմութիւն Այնթապի Հ. Յ. Գաւազնեան – Գէորգ Յ. Պարսումեան (նուիրատու):

Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն (Ա. և Բ. հատորներ) – Լէօ Թոլսթոյ, Հրատ. և Նուէր Կրիկիոյ Կաթողիկոսութեան Տպարանէն ստացանք. — [«Մշակ» Տպարանի, Պէյրութ:

ա) Ժամագիրք (փոքրածաւալ) – 1955:

բ) Հայց. Եկեղեցւոյ Լոյս Հաւասքը – Մաղաքիս Արքեպս. Օրմանեան:

գ) Ծիսական Բառարան – Պատրաստեց » » »

դ) Անթիլիանի Մայր Տաճարին Նկարագրումը – Գ. Վ. Ս.:

Գրեթէ Դիւսը եւ Թարգմանիչներ – Պատանեկան Մատենաշար թիւ 6, Նուէր Հրատա. Պ. Գէորգեանէ ստացանք. — [Բաղնիկէն, Հալէպ, 1957:

ա) Իրական Խնդիրներ (Մանկավարժական) – Իսթանպուլ, 1957:

բ) Coup d'Oeil Au Vol Sur l'Évolution de l'Instruction et de la Discipline – Tournai.

تصديدها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النافذة الاسقف هايكازون أبراهميان

العدد - ٦

تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

يوليو - ١٩٥٨

Proprietor-His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor-Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

«Հայկական Նուէր ստացանք հետեւեալ երկու գիրքերը. —

ա) Աւետարաններու Մեզ — Զապէլ Եսայիան, բ) Մատեայ Շող — Ե. Տարսնեան,
Սիրում Հոգեւոր Երգեր — Թիւ 1: Հրատ. և Նուէր Ա. և Ս. Նազարեաններէ, Հալէպ,
Ս. Գրային Խնդիրներ, Խաղեր, Հարցումներ, Հանելուկներ — Թարգմանեց Ս. Յ. Փաշկեան
(Նուիրատու): Պէյրուս, 1957. [յին Հիմնադրամի, Գահիրէ, 1957,
Օսմաթաքուրիւններ Հայ Լեզուին Մեզ — Է. Բարազեան, Հրատ. և Նուէր Հայ Ազգա-
International Finance Corporationէն (Ուաշինկթըն) ստացանք. —

ա) Address by Robert L. Gardner. b) First Annual Report — 1956-57.
Australia — Land of the Southern Cross. Նուէր Աստուծոյ Եպոս. Ղազարեանէ,
History of the Syrian Church of Antioch — Severius Jacob the Syrian. Նուէր Գրիգոր Արք.
Al-Hussein 'Bin Talal (In Arabic). [Նազարեանէ,
La Concert de la Nuit — Alice Khatchadourian (Նուիրատու):

Adventures of Ideas — Alfred N. Whitehead. The New American Library, 1955.
The Rise of Scientific Philosophy — Hans Reichenbach. Los Angeles & Berkeley.
International Bank for Reconstruction and Development — 12th Annual Report (1956-57).
Յուսէր — Թ. Մինասեան (Նուիրատու): Փարիզ, 1957.

A Goat for Azazel — Vardis Fisher (donor). Denver Allan Swallow, 1956.
Մեղանեան Կրթական Հաստատութիւն — Համառոտ տկարակ: Նիկոսիա, 1957.
An Historical Glimpse of the Armenians in Iraq — Vartan Melkonian (donor).
Հեղինակ — Ֆ. Մ. Դաստասկի, Թրքմ. Հ. Միրզայեան, Թէհրան, 1954.
The Christological Position of the Armenian Church — A Paper by Archbishop Tiran Ner-
soyan. Jerusalem, 1957.

Օրացոյց (1958) — Ս. Աթոռոյ Երուսաղէմի: Նուէր Ս. Յակոբեանց Տպարանէն,
Լեւոն Զորմիսեանէն ստացանք. —
Գաղութներու Ղեկավարութեան Հարցը — Փարիզ, Նաե Բ. Հասարը (Հանրային Կարծիք):
Նիւ-Եորքարեակ Պր. Կարպիս Դաստարեան կը նուիրէ 38 Հայերէն հատորներ:
Ամենայն Հայոց Հայրիկ — Հրատ. և Նուէր Համա-Վասպուրական Հայրենից. Միւսթեան,
Օրացոյց (1958) — Ս. Էջմիածնի:
Ամենուն Տարեկիրքը — Ե. Տարի (1958): Կարօ Կէտրպեան: Նուէր Մելանթոն Ասլանեանէ,
Լեւոն Գ. Մինասեան կը նուիրէ. —

ա) Տարեբ Աւետարանագրութեան — Դանիէլ Սահիանեան,
բ) Հաւատապատում — Մոսկ. Մագիստրոս,
գ) Պատմութիւն Հնդկաց (Ման Բ.) — Թոմաս Խոջամալեան,
դ) Համառոտ Պատմութիւն Ս. Գրոց — Ա. Մ. Գարազանեան,
ե) Ճամբարհորդութիւն ի Հայս (Հատոր Ա.) — Մ. Գ. Թաղիկեանց,
զ) Ճստ (Դաստարեանէն Օրորողաց) — Հեղինակ նոյն ըստ նախորդին:
է) Պատմութիւն Հին Հնդկաստանի — Հեղինակ նոյն ըստ նախորդին:
Հոգեւոր Երգեր Պատմութիւն — Թարգմանեց, հաւաքեց և խմբագրեց Է. Է. Էրմանեան,
(Անգլիերէն, Հայերէն և Թրքերէն լատինով): Նուէր Քրիստ. Զանից Գրասենեակէն:

Պանակը Պատմութիւն Վրայ — Դարբիէլ Թաղարեան (Նուիրատու): Աղեքսանդրիա,
Լիբանանեան Համալուսակ — Յ. Գեղարք (Նուիրատու):
Wine for the Living (A Novel) — Richard Hagopian (donor).
Ամպ ու Ծիածան — Ա. Մ. Միսիրեան (Նուիրատու):

The Cardinal — A Novel by Henry Morton.
Պապ Արեւիկունի — Հրանդ Ք. Արմէն: Նուէր Ս. Աթոռոյ Տպարանէն, 1958:
Պատմութիւն Հայ Եկեղեցիի — Մեթոդ Վրդ. Գրիգորեան (Նուիրատու):
Օրացոյց (1958) — Կաթողիկոսութեան Կրիկիոյ, Նուէր Անթիլիասի Գրասենեակէն:
Գիշերուան Աչքը — Օթթօ Կոլման, Թրքմ. Հ. Մարտիկի Գրասենեակէն:
Թե Խնչպէս Նոննի Երջանիկ Եղաւ — Ճօն Ալէնսոն: Թրքմ. և Նուրա. ըստ նախորդին:
The Christian Year Calendar — (1958). Presented by Rev. James M. Malloch.
Կարգ Օման Սուրբ Եկեղեցւոյ — Հրատ. և Նուէր Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդարանի:
(Շարունակելի)

Շուտով լոյս կը տեսնեն
ՍՈՒՐԲ ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԳԵՐ ԵՒ ԺԱՐԱԿԱՆՆԵՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՀԱՅ ՈՒԽՏԱԻՈՐ
(ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՍՈՒՐԲ ՏԵՂԵԱՑ)

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

ՈՒԹ ՍԱՍՈՒՆՔ ԲԱՆԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԴԱՍՈՒՑ
ԱԶԴԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԱՅ

Զ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՑԱԿՈՐԵԱՆՑ
1958